

МІНІСТЕРСТВО
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

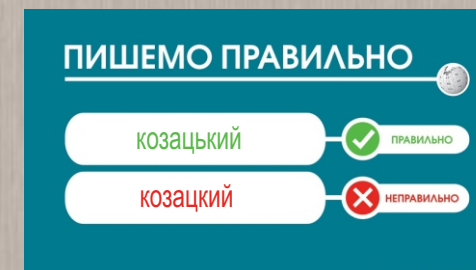

КАФЕДРА МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ

Н. М. ШАПОВАЛЕНКО

ПИШЕМО ПРАВИЛЬНО

Навчальний посібник для студентів
спеціальностей
«Правоохоронна діяльність», «Право»
денної і заочної форм навчання
освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр»

Одеса
2023

**МВС УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КАФЕДРА МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ**

ШАПОВАЛЕНКО Н. М.

ПИШЕМО ПРАВИЛЬНО

**Навчальний посібник
для студентів спеціальностей
«Правоохоронна діяльність», «Право»
денної і заочної форм навчання
освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр»**

**Одеса
2023**

УДК 811.161.2:378(072)
Ш 241

*Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Одеського державного університету внутрішніх
справ (протокол № 10 від 25.05.2023 р.)*

Рецензенти:

Т. М. Шевченко – доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри української літератури та компаративістики
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;
О. М. Ситько – кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри мовної підготовки Одеського державного
університету внутрішніх справ.

Шаповаленко Н. М.

Ш 241 **Пишемо правильно:** навчальний посібник / Н. М. Шапо-
валенко. — Одеса : ОДУВС, 2023. — 70 с.

Навчальний посібник містить теоретичні матеріали та систему письмових вправ з української мови для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Увагу приділено як власне орфографії, так і практикуму з її опанування. У посібнику представлено теоретичний матеріал, вправи і завдання, список рекомендованої літератури.

Посібник орієнтовано на студентів та аспірантів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів.

УДК 811.161.2:378(072)

© Н. М. Шаповаленко
© ОДУВС, 2023

ЗМІСТ

Передмова	4
Тема 1. Вживання м'якого знака.....	5
Тема 2. Вживання апострофа.....	8
Тема 3. Правопис ненаголошених <i>е, и, а, о</i>	10
Тема 4. Зміни приголосних при словотворенні	13
Тема 5. Спрощення приголосних	15
Тема 6. Подвоєння в групах приголосних	19
Тема 7. Подовження приголосних перед <i>я, ю, є, ї</i>	21
Тема 8. Написання префіксів <i>роз-, без-, з-, с-,</i> <i>пре-, при-, прі-</i>	23
Тема 9. Правопис складних іменників.....	25
Тема 10. Правопис складних прикметників.....	28
Тема 11. Правопис складних прислівників	32
Тема 12. Подвоєння в іншомовних словах.....	36
Тема 13. М'який знак і апостроф у словах іншомовного походження	38
Тема 14. Написання <i>И-І</i> у словах іншомовного походження.....	40
Тема 15. Правопис <i>е / и</i> у суфіксах	44
Тема 16. Правопис частки НЕ з різними частинами мови.....	46
Тема 17. Правопис службових частин мови	50
Тема 18. Чергування <i>у / є, і / ї</i>	54
Тема 19. Правопис власних назв.....	57
Тема 20. Правила переносу слів.....	66
Список використаної літератури	69

ПЕРЕДМОВА

Підготовка висококваліфікованого представника юридичної професії – важливе завдання, яке постає перед сучасною вищою освітою. Сьогоденні потреби соціуму формують і одночасно висувають вимоги до особливої ролі фахівця-правника в професійній діяльності, створюючи нові стандарти особистості, яка є носієм соціальних якостей свого суспільства. Цілком очевидно, що передусім це – здатність ефективно виконувати завдання, уміння знаходити оптимальні рішення, надавати якісні послуги, мати високий рівень професійно-комунікативної культури.

Особливої уваги з-поміж інших якостей фахівця, безумовно, заслуговує мовна культура у своїх багатоаспектних характеристиках і проявах. Вагомим показником загальної професійної культури (комунікативної зокрема) правознавців є дотримання норм сучасної української літературної мови у мовленнєвій фаховій практиці. Значення мовної грамотності, і, зі свого боку, важливість підвищення її рівня через досконале оволодіння стандартами української мови й застосування їх на практиці є вкрай актуальним. Тому запропонований матеріал висвітлює основні теми з орфографії, потрібні для всебічного засвоєння мови загалом.

Усі завдання підготовлено відповідно до чинного «Українського правопису» (2019), оскільки цей документ пов'язаний передусім із процесом реалізації законодавчо закріпленого за українською мовою статусу державної, її утвердженням та розвитком. З огляду на це матеріал представлений через аналіз мовних інновацій, відображених в Українському правописі за останньою редакцією, а також особливостей їх реалізації як в освітньому процесі, так і в професійній діяльності.

Посібник оптимально поєднує теоретичні положення й практичні завдання, що сприяє засвоєнню граматики української мови і вдосконаленню правописних навичок студентів. Ілюстративно-текстовий матеріал характеризується пізнавальністю, виховною й естетичною функціями слова. Посібник може бути використаний для організації індивідуальної та групової роботи, а також для самостійної роботи студентів-юристів.

Тема 1. Вживання м'якого знака

М'який знак пишеться після м'яких приголосних «де ти з'їси ці лини», які стоять: 1. У кінці слова. 2. У кінці складу, перед твердим приголосним. 3. Після (д, т, з, с, ц, л, н «де ти з'їси ці лини») і [р'] перед о. 4. У суфіксах зьк, ськ, цьк. 5. У суфіксах із значенням пестливості -ньк-, -оньк-, -еньк-, -есеньк-, -ісіньк-, -юсіньк- + -тель. 6. У дієсловах, перед -ся. 7. У буквосполученнях: ньц, ньч – ньк; льц, льч – льк; сьц, сьч – ськ. 8. Після м'якого л.	кінь, стань, день, молодь дядько, батько, близько, низько льон, сьорбати, польовий козацький, український, паризький сторононька, маленький, малюсінький, вихователь віриться, хочеться, доводиться донька-доньці-доньчин лялька-ляльці – ляльчин польовий, намальований, льон
М'який знак не пишеться: 1. Після губних б, п, в, м, ф. 2. Після шиплячих ж, ч, ш. 3. Після р, що стоїть у кінці складу або у кінці слова. 4. Між подвоєними літерами, що позначають подовження приголосних. 5. Між м'якими приголосними, крім л. 6. Після н, д, т, перед ж, ч, ш і суфіксами ськ, ств, чик, ченко, чишин. 7. У буквосполученнях: нц, нч – нк, лц, лч – лк, сц, сч – ск.	кров, степ, верф ніч, піч, січ кобзар, друкар, ковзаняр, маляр Виняток: Горький знання, життя, повинню кузня, пісня, радістю кінчик, ослінчик, Панченко, Ганчук, Федчишин склянка-склянці-склянчин булка-булці-булчин праска-прасці-прасчин

Завдання 1. Перепишіть слова, замість крапок поставте, де треба, м'який знак. Поясніть правила вживання м'якого знака.

Дяд..ко, пис..мо, емал.., памороз.., мороз.., постат..., близький, бояз..кий, тон..кий, вуз..ко, тон..ко, пол..с..кий, в'юн...кий, держал..це, кружал..це, ціпил..но, Ковал..чук, Медвед..чук, палац.., палец.., бац..., Хар..ків, Мозир..., шир..ма, сімдесят.., сім...сот, с...огодні, утр...ох, купец..кий, одес...кий, кавказ...кий, бас...ко, різ..ко, брин..чати, різ..бяр, дон..ці, стан..те, сип..те, ріж..те, сон..кові, млин..кові, вір..те, удар..мо, комір..чику, тр..ома, шіст..ма, шіст..ома, с...ома, віс...ма, снит...ся, снiш...ся, доч...ці, сваш..ці, лял..ці, лл..ю, віз..му, гір..ку, гал..ці, Гал..ці, пол..ку (танок), пол..ку (військова одиниця), тіл..ки, (з) тол..ку, міл...ка (риба), міл..кий, Кавказ...кий, тюр..ма, астрахан..ський, різ..бяр, арал..ський, камін..чик, ремін..чик, щіл...ний, емул...сія, мален...кий, електропаял...ник, астрахан..ці, щонаймен..ший, нян..чити, економіч..ний, шахтарс...кий, емал...ований, зне-нац..ка, куз..ня, різ..бяр, снiш...ся, українс..кий, безбат..ченко, спіз..нілий, дн..чин, промін..чик, близ..кий, лар..ки, ц..віркун, винос..ся, здій..снювати, повір..те, снит..ся, чес..кий, опіс..ля, спал..ня, коростен..ський, полян..чити, цвірін..кати, здат..ність, діял..ість, підніс..ся, обійс..тя, брин..чати, с..ніг, велетен..ський, т..мяний, барабан..щик, дон..ці, сопіл..ці, рибал..ці, гал..мувати, корін..ці, ц..вірі..кати, мен..ше, т..мяний, біл..ше, змагают..ся, дон..чин, сіл..с..кий, облич.., річ.., Гадяч.., піч.., різ..бяр, камін..чик, стан..те, шіст..ма, Хар..ків, Ведмед..чук, Ковал..чук, Уман..щина, тон..ший, мен..ший, молот..ба, с..огодні, бо-рот..ба, сіл..с..кий, п'ят..десят.., вісім..десят.., лі-кар.., батал..йон, Хар..ків, кріз.., Гор..кий, тр..ох, п'ят..ох, піс..ня, т..мяний, чебрец.., на таріл..ці, Натал..ці.

Завдання 2. Перекладіть українською мовою і поясніть вживання м'якого знака.

Китаец, степь, печь, царь, Ульяна, поверьте, отрежьте, рисуешь, втроём, матерью, печью, горький, мудрец, большинство, воробей, август, букварь, дождь, вратарь, безземелье, белорусский, вольнодумец, Горький, газель, греческий, доброволец, древнеписьменный, жизненность, западноказахстанский, Зеленский, импульсный, йеменский, кабельщик, ремень, лежень, мультипликатор, миллион, навьючить, павильон, прядильница, спектакль, углевод, харьковский, узбекский,

степь, вратарь, Новосибирск, вязкий, турецкий, криворожский, Братск, пишешь, узко, разбираешься, семьдесят, шестьдесят, девятьсот, семьянин, семнадцать, восемьсот, повестью, медью, листья, зорька, спишь, еште, режете, пятьдесят, пятьсот, палац, ранец, венец, токарь, пекарь, плащ, пробуждение, печь, библиотекарь, дрожь, плачь, зябь, букварь, знакомся, тоньше, меньше, лишь, тушь, туш, накинь, севастопольский, товарищ, проверьте.

Завдання 3. Розподіліть слова на 2 колонки:

1 – з м'яким знаком; 2 – без м'якого знака.

а) Люд...с...кіс...т..., піс...ня, с...віт, с...піл...ний, близ...кіс...т..., с...огодні, ц...огорічний, мен...шість, різ...бяр, громад...с...кіс...ть, шіст...десят..., промін...чик, мален...кий, Уман...щина, нян...чити, дон...ці, уман...с...кий, Пан...ченко, Мирон...чук, Іл...ля, чотир...ох, у мис...ці, на гіл...ці, до він...ця, волин...с...кий, Гуцул...щина, вітерец..., Гал...чин, тихесен...кий, Гор...кий, жнец...; б) громадян...с...кий, копіювал...ний, пужал...но, Тетян...чин, ласун...ці, л...отчик, ковз...кий, лічил...ник, вікон...ця, Натал...ці, селян...с...кий, галуз...зю, лл...єт...ся, в'яз...кіс...ть, у спіл...ці, повіс...т...ю, куз...ня, стат...тя, домен...щик, козац...кий, голубон...ці, дев'ят...сот..., тон...ший, сімнад...цят..., порад...ся, Михал...чук.

Завдання 4. Правильно написано всі слова у варіанті

- А. загальноюридичний, очевидець, нормотворчість, кримінальний
- Б. сакральний, сенйорат, сингулярний, діяльність
- В. законодавець, національний, правотворчість, галуз
- Г. національність, начальник, антимонопольний, третейский

Тема 2. Вживання апострофа

I. Апостроф пишеться перед я, ю, є, ї (що позначають 2 звуки): - Після б, п, в, м, ф. - Після твердого р, який стоїть у кінці складу. - Після префікса, що закінчується на твердий приголосний. - Після першої частини складного слова. - У слові Лук'ян та у похідних від нього словах. - Після б, п, в, м, ф, якщо перед ним стоїть кореневий приголосний р.	м'ята, п'ять, ф'ючерсний, б'є Мар'яна, кар'єра, бар'єр під'їхати, з'ясувати, роз'яснити Мін'юст, пан'європейський Лук'янівка, лук'янівський, Лук'янець торф'яний, верб'я
II. Не пишеться апостроф перед я, ю, є (позначають один звук і пом'якшують попередній приголосний): - Після б, п, в, м, ф, якщо перед ним стоїть будь-який попередній приголосний, крім р. - Після м'якого р, якщо він стоїть на початку або в середині складу. - Перед йо.	медвяний, морквяний ряба, рясний, ряс майор, бойовий, район

Вправа 1. Розділіть на два стовпчики слова, що пишуться з апострофом і без нього, обґрунтуйте свій вибір.

З'явитися, повір'я, прислів'я, пов'язаний, дзюрчати, цвах, серйозно, курйозний, обов'язок, торф'яний, ім'я, возз'єднання, мавпячий, відіменний, ллється, рум'яний, жаб'ячий, жираф'ячий, святковий, різдвяний, реп'ях, тьмяний, опам'ятатися, дев'ять, нев'язкий, ад'ютант, голуб'ятко, об'їзд, Лук'янівка, об'єкт, верб'я, арф'яр, дов'янути, оп'яніти, хуторянин, ллється, Ілля, морквяний, багрянець, бур'ян, в'юн, здоров'я, Лук'ян, врятувати, пір'я, в'ється, тім'я, солов'ї, буряк, дзвякнути, любов'ю, б'ю, крюк, подвір'я, буря, м'ясо, інтерв'ю, прислів'я, довір'я, зекономити, мавпячий, рябий, гравюра, бюро, торф'яний, б'юкен, мільярд, курйоз.

Вправа 2. Замість крапок поставте, де треба, апостроф, поясніть його вживання.

Полум...яніти, Амудар...я, різдв...яний, між...ярусний, присв...ята, безвітр...яний, Лук...яненко, львів...янин, бур...ячиння, Солов...йов, Валер...ян, сер...йозний, повітр...я, міжгір...я, кав...ярня, мавп...ячий, пор...ядок, довір...я, черв...як, забур...янений, вітр...як, валер...янка, зв...ялити, Св...ятослав, б...язевий, сім...янин, зат...ямити, запам...ятати, Дерев...янко, торф...яний, медв...яний, В...язьма, В...ячеслав, дріб...язковий, взаємозв...язаний, рутв...яний, потьм...яніти, різьб...ярство, зав...язка, підрум...янений, зм...якшити, надв...язати, львів...яни, поголів...я, перед...осінній, роз...ораний, слов...яни, звір...ячий, роз...ятрений, трьох...етапний, трьох...ярусний, об...їжджати, об...ємний, без...ядерний, необ...їджений, пів...язика, арф...яр, возз...єднання, в...йокнути, дит...ясла, пів...Європи, слов...янський, від...їзд, подвір...я, об...єднання, св...ято, торф...яний, зв...язок, В...ячеслав, міжгір...я, бур...ян, з...економити, об...єм, з...явитися, без...іменний, роз...яснити, розв...язати, возз...єднання, тьм...яний, зап...ястя.

Вправа 3. У поданих словах на місці крапок, де це необхідно, поставте апостроф.

Стеф...юк, різдв...яний, бур...як, підв...язати, пір...я, верб...я, розм...який, матір...ю, зв...язок, дит...ясла, пів...яблука, подвір...я, м...ясо, Лук...ян, мавп...ячий, напів...ясний, напівм...який, без...якірний, підв...ялений, між...ярусний, духм...яний, моркв...яний, обв...язаний, Мін...юст, арф...яр, підв...яремний, різьб...яр, з...юрмитися, пред...явник, зв...язківець, перед...ювілейний.

Вправа 4. Перепишіть слова. Поставте, де потрібно, апостроф або м'який знак. Виправте помилки.

Р...юкзак, б...юро, прем...єр, комп...ютер, інтерв...ю, б...юджет, ател...є, міл...ярд, п...єдестал, прем...єра, міл...йонер, ін...екція, б...ювар, грав...юра, бар...єр, кон...юнктура, м...юзикл, б...юст, п...юре, б...юджет, ф...юзеляж, манік...юр, цв...ях, к...ювет, п...юпітр, ад...ютант, інтер...єр, барел...єф.

Вправа 5. Правильно написано всі слова у варіанті

- А. Мін'юст, ад'юдикація, дистриб'ютор, ф'ючерсний
Б. Бюлетень, ювенальний, ад'ютант, альянс
В. кар'єра, атентичність, аудиторський, легітимність
Г. пан'європейський, транс'європейський, філософський.

Тема 3. Правопис ненаголошених голосних *е, и, о, а*

Ненаголошений голосний <i>е</i> пишемо	
1. Перевіряємо наголосом.	верба – верби, село – села, далекий – далеч
2. У буквopolученнях <i>ере, еле</i> .	Але: вдалині – далеко линути пелена, шелест, черевичка, очерет
3. Коли <i>е</i> при зміні випадає.	серпень – серпня, праведний – правда
4. Коли <i>е</i> чергується з <i>і</i> .	осені – осінь, ночі – ніч, печі – піч
5. У суфіксах: <i>ен(я), ен, езн, елезн, ер, ець, тель, енн, ечк, ечок</i> .	качєня, принесений, письмена, величєзний
Ненаголошений голосний <i>и</i> пишемо	
1. Перевіряємо наголосом.	зима – зими, зупинка – зупинити
2. У буквopolученнях <i>ри, ли</i> , що стоять між приголосними.	гриміти, стриміти, бриніти, кришити
3. У суфіксах: <i>ик, иц, ив(о), ищ, иськ, ин</i> .	
Ненаголошений голосний <i>о</i> пишемо	
1. Перевіряємо наголосом.	розумний – розум, голубка – голуб
2. У буквopolученнях: <i>оро, оло</i> .	борода, дорога, волосся, голова

Вправа 1. Випишіть слова зі вставленою буквою и у ліву колодку, зі вставленою буквою е – у праву. Поясніть орфограми у написаних словах.

Бл...зенько, ос...лится, хв...люватися, оп...нитися, справ...длиий, греб...лька, розп...тати, р...вти, тр...мати, зш...вати, дал...чінь, неприм...ренний, поч...нати, вир...нати, сп...нити, дят...л, ст...лити, ущ...мити, тр...вога, оц...нкований, в...ршина. Розд...влятися, т...хнічний, гал...рея, пробл...матичний, кр...лавий, стр...міти, заб...рати, невм...рущий, завм...рати, т...рплячий, прод...ш...вити, мат...мат...ка, усвідомл...ний, зб...р...гти, кр...тичний, б...р...жливий, нем...лосердний, пов...ртатися, ущ...мити, неприм...ренний, справ...длиий, м...нулий, тр...мтіти, дзв...нить, ос...лится, зв...чайний, гр...міти, дж...р...ло, вс...р...дині, в...селка, ш...л...стіти, принц...повий, р...кторат, ож...леদিця, др...жати, ож...вати, л...генький, ел...гантний, в...шневий, ж...рненький, кл...котіти, ст...пи, евр...ка, н...зенько, адр...сат, кр...ниця, ож...вати, нап...кти, дал...чінь, р...ве,з...рно, вер...с, л...ман, м...далі, ваз...лін, ш...рокі, вер...сень, п...ніцилін, кр...латої, м...сколиз, чер...да, трен...р, пш...ниця, велос...пед, бр...ніти, н...потріб, вес...ло, ц...ферблат, гл...бочінь, з...рном, б...режу, п...ньок, м...тро, мат...матика, м...лкий, ос...лится, ж...брак, оп...тати, ж...раф, нав...сати, акт...вний, нам...рзати, ан...кдот, н...ктар, тр...вожний, р...зикувати, ет...кет, бр...ніти, арт...стичність, ен...ргетичний, в...ликий, муніц...пальний, ож...ледь, вер...ск, акт...віст, розд...рати, кр...ниця, чер...во, очищ...ння, опр...томніти, кош...ня, п...р...мога, з...л...ний, ч...рговий, зуп...нятися, ст...блина, л...сиця, ч...рствий, хв...лювання, д...вина, д...сяток, бл...зький, в...шневий, с...лянка, ч...рв'як, п...рій, ц...буля, к...рувати, л...ман, д...таль, тр...мтіти, ч...брець, печ...ніг, м...тушня, м...дівник, коз...лець, бр...ніти, гл...тати, кр...латий, тр...вога, п...р...пустка, об...р...жний, стр...міти, довгот...лесий.

Вправа 2. Перепишіть, уставляючи пропущені літери. Позначте в словах орфограму «Літери е, и, що позначають ненаголошені голосні в коренях слів».

1. В ж...тті лиш сила нищить пер...шкоди (*І. Франко*). 2. Здобуті розгоном чи нахрапом пер...моги не бувають тр...вкими й тр...валими (*З журналу*). 3. Ми з ж...ття зр...вали наріст моху (*Т. Севернюк*). 4. Цілющої води я зач...рпнув з гл...бокої кр...ниці (*П. Мовчан*). 5. Д...тинства

теплий віт..р з очей моїх сльозинку вит..р (*О. Довгон'ят*). 6. Обр..ває віт..р п..люстки п..чальні в синій т..шині (*Б. Сосюра*). 7. В..слуємо. А із в..сла в..селка зводиться в..села. За селами с..пнули села, мов квіту річка нан..сла (*О.Довгий*). 8. До м..нулого в..ртати підганяє мене спом..н (*Б. Мордань*). 9. Від людського поговору не запнешся пел..ною (*Народна творчість*).

Вправа 3. Перепишіть речення. Вставте пропущені букви, поясніть правопис слів.

1. Вранці пусте було небо, хмари убогі пливли над собором, а вітер улігся, на сході краєчок неба холодно, кр...ваво ч...рвонів (*О. Гончар*). 2. Гілки д...рев мокро бл...щали, зволожені пов...сняному (*О. Гончар*). 3.Кр...ло зорі рум'янить тучі у голубій дал...ч...ні (*В. Сосюра*). 4. Схололі в хмарах крап...льки води п...рлинами котилися в сади (*М. Бажан*). 5.Під в...селкою у голубіні голуби л...тять (*В. Лучук*). 6.З пш...ничного поля Данило поглянув на той обш...р, який густіше проростав туманом та й зн...кав у тумані (*М. Стельмах*). 7.У небі віт...р куч...рявий колише темну блакить, і на землі гойдає трави, і зат...хає, й знов шумить (*М. Рильський*).

Вправа 4. Перекладіть речення українською. Порівняйте правопис букв в обох мовах.

1. Листва на березах была еще почти вся зеленая (*І. Тургенєв*). 2. Вода заблестела, как расплавленный металл (*В. Шишков*). 3. Серебристые поля сверкали в темном небе над спящей деревней, и одна из звезд, зеленая, по-летнему нежная, особенно добро мерцала мне из далеких глубин галактики (*Ю. Бондарев*).

Вправа 5. Позначте рядок, у якому в усіх словах потрібно вставити однакову літеру

- А. л..вада, с..рпанок, ч..пурний, п..ріг
- Б. кл..котіти, тр..мати, в..сна, м..тро
- В. в..сло, з..л..ний, м..тушня, кол..ктив
- Г. дзв..ніти, в..ликий, н..су, ш..рокий

Тема 4. Зміни приголосних при словотворенні

При утворенні прикметників + суфікса ськ та іменників + суфікса ств(о) відбуваються такі чергування приголосних:	
іменник з осн. на: г, ж, з + ськ , ств(о) = зьк, зтв(о) к, ч, ц + ськ , ств(о) = цьк, цтв(о) х, ш, с + ськ , ств(о) = ств (о)	<i>Париж – паризький</i> <i>убогий – убогств</i> <i>козак – козацький</i> <i>ткач – ткацтво</i> <i>чех – чеський</i> <i>птах – птаський</i>
Винятки: Запам'ятати: • Всі інші приголосні, крім вищезазначених, перед суфіксами ськ і ств(о) на письмі не змінюються. Ім. жіноч. роду або множини втрачають свій суфікс -к- перед ськ .	<i>меккський, тюркський, герцогство, герцогський, нью-йоркський, дамаський, баскський, казахський, ламаниський.</i> <i>людство – людський, братство – братський, димерський, п'ятихатський</i>
При утворенні іменників від прикметників + суфікса ин(а) 1. ськ + ина = щина 2. цьк + ина = ччина Винятки: 3. зьк + ина = жчина	<i>дніпропетровський – Дніпропетровщина</i> <i>турецький – Туреччина</i> <i>Галичина.</i> <i>воронезький – воронезчина</i>
При утворенні вищого ступеня порівняння прикметників та прислівників г, ж, з , змінюється на жч .	<i>вузький – вужчий, вужче,</i> <i>важкий – важчий, важче,</i> <i>дорогий – дорожчий, дорожче</i>
При утворенні від іменника прикметника + суфікса ан змінюється на щ .	<i>віск – воцаний, дошка – доцаний,</i> <i>пісок – піщаний</i>
При утворенні від іменника прикметника + суфікса н змінюється на чн .	<i>вік – вічний,</i> <i>сонце – сонячний</i>

Вправа 1. Від поданих іменників утворіть прикметники за допомогою суфікса -ськ(ий).

Бобичі, Ветлуга, Карабах, Бучач, Грянчиха, Острог, Запоріжжя, Сиракузи, Казбек, Рига, Ніцца, узбек, Гринвіч, тюрки, чуваш, Чикаго, Хмельницьк, Гамбург, Люксембург, Париж, Владивосток, Сабадаш, Цюрих, Прилуки, таджик, Лодзь, Овруч, Збуж, Мекка, Умань, Ясси, Лейпциг, Лепетиха, казах, Суми, Дамаск, Санкт-Петербург, Кобеляки, Залісся, Париж, Черемош, Дрогобич, Прага, Воронеж, Золотухи, Волинь, Черкаси, Козелець, Бахмач, Гринчук, Миколаїв, Гурзуф, Золотоноша, Гамбург, Кременчук, Кривий Ріг, Полісся, латиш, Губин, Волинь, Случ, інтелігент, Іртиш, Чехія, Нью-Йорк, Кривий Ріг, Західна Європа, Орехово-Зуєво, Франкфуртна-Майні, Лос-Анджелес, Ріо-де-Жанейро, Яр-під-Зайчиком, Олійникова Слобода, Ла-Манш, Ростов-на-Дону, Ла-Плата, Пуща-Водиця, Кам'яна Балка, Вінницькі Стави, Індокитай, Рава-Руська, Атлантик-Сіті, Новосілки-на-Дніпрі, Аддис-Абеба, Давидів Бід, Бургель-Араб, Вільшанська Новоселиця, Сиваш, Запоріжжя.

Вправа 2. Утворіть від поданих прикметників іменники за допомогою суфікса -ин-а.

Хмельницький, донецький, івано-франківський, чернівецький, чернігівський, черкаський, вінницький, львівський, миколаївський, галицький, солдатський, дрогобицький, козацький, турецький, уманський. Одеський, слобожанський, турецький, волинський, луганський, житомирський, кріпацький, вояцький, панський, гайдамацький, тульський, черкаський,. Львівська, Кіровоградська, Харківська, Херсонська, Одеська, Луганська, Сумська, Вінницька, Хмельницька, Черкаська, Дніпропетровська.

Вправа 3. Від поданих географічних назв утворіть прикметники, додаючи суфікс -ськ-ий. Підкресліть орфограми. 5 Прип'ять, Тула, Ніжин, Ятрань, Оскол, Забайкалля, Урал, Німан, Казань, Чорнобиль, Поділля, Ірпінь, Сокаль, Мелітополь, Суходоли, Роздол, Відень, Корсунь Хорол,, Ізмаїл, Коростень, Путивль, Умань, Штунь, Малин.

Вправа 4. Утворіть вищий ступінь порівняння прикметників, поясніть зміни і правопис приголосних.

Близький, вузький, швидкий, легкий, високий, дужий, слабкий, рідкий, низький.

Вправа 5. Від поданих іменників утворіть присвійні прикметники.

Ольга, свекруха, ненька, дочка, донька, мачуха, Параска, Мелашка, Хвиська, ведмідь, заєць, вовк, Світланка.

Вправа 6. У якому варіанті при утворенні іменників за допомогою суфікса -ин- допущено орфографічну помилку.

- А. Донеччина, Київщина, Вінниччина.
- Б. Ровенщина, Галиччина, Миколаївщина.
- В. Чернівеччина, Словачина, солдатчина.
- Г Одещина, Херсонщина, Луганщина.

Тема 5. Спрощення приголосних

Спрощення – це випадання одного приголосного із групи приголосних для полегшення вимови слова, тобто це один із законів милозвучності української мови.	
Спрощення відбувається в українських словах у таких групах приголосних:	
здн → зн ждн → жн стн → сн стл → сл скн → сн зкн → зн слн → сн рдц → рц	<i>поїзний, проїзний</i> <i>тижневий (тиждень)</i> <i>чесний (честь)</i> <i>щасливий (щастя)</i> <i>блиснути (блиск)</i> <i>бризнути (бризки)</i> <i>ремісник (ремесло)</i> <i>серце (серденько)</i>
Не відбувається спрощення в таких приголосних	
1. В іншомовних словах з основою на 2 приголосних.	<i>контрастний, студентський, агентський, форпостний</i>

2. В ім. жіноч. роду 1 відміни з основою на 3 пригол. у Д. в. та М. в., а також у похідних відприсвійних прикметниках (тобто у стці, стч від стк). 3. У винятках	<i>футболістка – футболістці, юристка – юристці, юристчин</i> <i>хвастливий, хвастнути, кістлявий, пестливий, хвостняк, зап'ястний, шістнадцять, шістсот, скнара, скніти, тоскно, випускний, пропускний, безсмертний</i>
--	--

Вправа 1. Утворіть прикметники від поданих слів. Поясніть причини спрощення груп приголосних.

Чесність, радість, щастя, товариш, жалість, масть, місто, серце, совість, вартість, виїзд, пристрасть, студент, баласт, совість, пісня, захист, проїзд, злість, хрускіт, волейболістка, швидкість, перехрестя, гігант, пестити, хвастатися, доблесть, кількість, почесність, пристрасть, власність, капость, виїзд, студент, компост, альпініст, кількість, область, честь, захист, якість, студент, кореспондент, вартість, совість, пропагандист, парламент, інтелігент, рецензент, диригент, сержант, інтурист, лейборист, сепаратист, соціаліст, колективіст, агентство, пристрасть, проїзд, радість, щастя.

Вправа 2. Поділіть слова на дві групи (відповідно до того, відбувається спрощення чи ні).

Тиж..невий, шіс..надцять, шіс..десять, п'я..десять, сер..це, сон..це, аген..ство, гіган..ський, пес..ливий, студен..ський, блис..нути, випус..ний, прекрас..ний, чес..ний, влас..ний, корис..ний, улес..ливий, зап'яс..ний, швидкіс..ний, якіс..ний, улес..ливий, освідчитися, хвас..ливий, контраст..ний, щас..ливий, блис..нути, агентство, волейболістці, заїз...ний, їж...жу, учас...ник, заздріс..ний, ус..ний, випус..ний, стис..нути, щотиж...ня, студен...ський, студентство, очис..ний, скатер...ка, буревіс..ник, п'ятдесять, пристраст...ний, контраст...ний, прихвос...ні, сон...це, чес...ний, мес...ник, сер...це, студен...ський, фашист...ський, влас...ний, очис...ний, дилетан...ський, доблес...ний,

кож...ний, повіс...ці, пос...лати, ровес...ник, свис...нути, совісн...ий, ус...ний, хрус...нути, ціліс...ний, словес...ний, виїз...ний, шіс...десять, зліс...ний, у кіс...ці, шіс...надцять, ях...смен, капос...ний, журналіс...ський, вартіс...ний, якіс...ний. Пристрас...ний, контраст...ний, прихвос...ні, сон...це, чес...ний, мес...ник, сер...це, студен...ський, фашист...ський, влас...ний, очис...ний, дилетан...ський, доблес...ний, кож...ний, повіс...ці, пос...лати, ровес...ник, свис...нути, совісн...ий, ус...ний, хрус...нути, ціліс...ний, словес...ний, виїз...ний, шіс...десять, зліс...ний, у кіс...ці, шіс...надцять, ях...смен, капос...ний, журналіс...ський, вартіс...ний, якіс...ний, студен...ський, зап'яс...ний, тиж...невий, фашист...ський, депута...ський, аспіран...ський, виїз...ний, журналіс...ський, кріпос...ник, об'їз...ний, хвас...нути, чес...ний, шіс...надцять, навмис...не, блис...нути, провіс...ник, улес...ливий, контраст...ний, реміс...ник, студен...ці, випус...ний, пис...нути, балас...ний, шіс...сот, щас...ливий, пристрас...ний, проїз...ний, випус...ний, верес...нути, облас...ний, свис...нути, перехрес...ний, піс...ний, пис...нути, шелес...нути, шіс...надцятий, радіс...ний, бриз...нути, гіган...ський, студен...ський, перс...ні, ях...смен, корис...ливий, передвіс...ник, учас...ник, безвиїз...но, швидкіс...ний, буревіс...ник, тис...нути, улес...ливий, у повіс...ці, влас...ний, кож...ний, совіс...ні, жаліс...ливий, зліс...ний, прихвос...ні, ціліс...ний, навмис...не, надкіс...ниця, турис...ський, захис...ний, аген...ство, зап'яс...ний, контраст...ний, доблес...ний, дилетан...ський, форпос...ний, плюс...нути, очис...ний, балас...ний, медаліс...ці.

Вправа 3. Перекладіть речення українською мовою. Порівняйте правопис виділених слів у російській та українській мовах.

1. Милитаристский, гигантский, бесстрастный, декадентский, ценностный, беспристрастный, очистный, доцентский, добросовестный, честный, костлявый, буревестник, выездной, комендантский, скоростной, устный, сердце, перекрёстный, контрастный, областной, шестьсот, шестнадцать, студенческий, туристический, собственный, счастливый, солнце, счастливый, буревестник, областной, устный, шестнадцать, радостный, поздний, честный, костлявый, наместник, участник, скоростной, злостный, доблестный, солнце, сердце, безвыездно, перекрестный, проездной.

2. Позднее время; честный человек; здоровое сердце; весеннее солнце; костлявая рука; бесстрашный буревестник; ласкающий взгляд; вкусные налистники; шестнадцатый номер трамвая; предвестники перемен.

Вправа 4. У поданих реченнях знайти слова, у яких відбулося спрощення приголосних.

1. На крилах радісних вітрів спадає листя яворів.
2. Минув мені рік шістнадцятий, сімнадцятий починає.
3. Плє небо жовтня запізнїлі сльози.
4. Ой про нашу чесну справу буде мир гриміти.
5. Ранні пташки зеренце гають, а пізні – сльози ллють.
6. Де велика рада, там пісний борщ.
7. Он на стрункій та високій осині листя пестливо тремтить.
8. Чесне діло роби сміло.
9. Хвастливий хлопець ніколи не стане гарним парубком.
10. Вередлива коза дуже вовкові корисна.

**Вправа 5. Дайте відповідь на питання:
Спрощення приголосних на письмі НЕ відбувається в усіх словах рядка**

- А. безжаліс..но, ряс..ний, правозахис..ник
- Б. аген..ський, форпос..ний, гіган..ський
- В. безшелес..ний, тріс..нути, кіс..лявий
- Г. блис..нути, благовіс..ний, пес..ливий

Тема 6. Подвосня в групах приголосних

Подвосня приголосних відбувається при збігу однакових приголосних на межі:	
1. Префікса + префікса. 2. Префікса + кореня. 3. Кореня + суфікса. 4. Суфікса + суфікса. 5. Части́н складного слова. 6. Подвоєння відбувається у дієсловах минулого часу, у яких основа закінчується на с + постфікс ся. 7. Подвоєння nn відбувається: • У наголошеному суфіксі енн, який вказує на збільшену ознаку. • У наголошених суфіксах енн, анн, яnn, які вказують на неможливість дії.	возз'єднання, ззамолоду беззоряний, наддніпрянський осінній, рослинний письменний, іменник юnnат (юний натураліст), пасся, розрісся, піднісся широченний, височенний нездійсненний, неказаний, незрівняний
Розрізняймо:	
Прикетники: 1. Суфікси -енн, анн, яnn- (наголошені). 2. Вказують на неможливість дії.	<i>нездійсненний, неказаний, незрівняний</i> нездійсненний, неказаний, незрівняний
Діеприкетники: 1. Суфікси ен, ан, ян (наголос на корені). 2. Дію можна виконати	<i>нездійснений, неказаний, незрівняний</i>
Подвоєння nn відбувається у словах-старослов'янiзмах:	<i>стараний, притаманий, священний, огненний, вогненний, благословенний, окаянний, мерзенний, стражденний, захланний, блаженний.</i>
Словникові слова: <i>Ганна, ссавці, овва, бовван, бовваніти, л'яний (та в похідних словах подвосня зберігається).</i>	

Вправа 1. Перепишіть слова, замість крапок поставте пропущені букви. Укажіть, де це можливо, на межі яких частин слова відбувається подвоєння.

Бе...смертний, ро...критися, ро...бити, бе...збройний, ...писати, бе...платний, ...робити, ро...стелити, ...шити, ...казати, ро...казати, ...ховатися, бе...захисний, ро...пустити, ...фотографувати, ро...питати, во...'єдна...я, щоде...ик, жи...я, страше...ий, ві...іл, за-вда...я, годи...ик, незрівня...ий, воло...я, розрі...я, ро...броїти, уз-лі...я, Запорі...я, туман...ий, обли...я, здорове...ий, підні...я, за-кон...ий, годин...ик, від...іл, воз...єднан...я, від...ати, об...ити, гу-ман...ий, вин...ий, страшен...ий, старан...о, священ...ий, незни-щен...ий, нескінчен...ий, в...ічливий, Ган...а, бов...аніти, міськ...ом, причин...ий, в...есь, возніс...я, письмен...ий, незлічен...ий, військ...омат, бездоган...ий, невин...ий, захоплен...ий, нездолан...ий, ви-хован...ість, несказан...о, багатомільйон...ий, гостин...о, надвікон...ик, стомлен...ий, туман...ний, антен...ий.

Вправа 2. Перепишіть подані слова, розкрийте дужки. Поясніть правопис слів.

Бе(з)астережний, ві(д)аний, ві(д)окремити, бе(з)успішний, моло-діс(т)ю, ро(з)броїти, світа(н)я, зна(н)ь, щас(т)я, столі(т)ь, Полі(с)я, ста(т)я, (л)яний, бо(в)аніти, Ві(н)и(ч)ина, солдат(ч)ина, на(д)ністрянський, ві(д)зеркалилася, зако(н)ий, прикордо(н)ик, кар-ти(н)а, (в)есь, (в)ічливий, розрі(с)я, пере(д)ень, неви(н)ий, самовпев-не(н)о, стара(н)о, свяще(н)ий, сказа(н)ий, напруже(н)ість, само-ві(д)ано, захопле(н)ий, воста(н)є, незвіда(н)ий, вихова(н)ість, ю(н)ат, натхне(н)ий, вогня(н)ий, олов'я(н)ий, ці(н)ість.

Вправа 3. Поставте на місці крапок, де потрібно, подвійні при-голосні. Від...ати, роз...броїти, солов'їн...ий, годин...ик, туман...ість, не-злічén...ий, ска'зан...ий, Іл...я, в...ічливий, конфет...і, зав...ишки, закон...о, невблага...ий, нездола...ий, нескза...ий, нескінче...ий, неоціне...ий, незліче...ий, неоціне...ий, неподола...ий, нескза...ий, нескінче...ий, засія...ий, насипа...ий, перевіре...ий, дослідже...ий, розв'яза...ий.

Вправа 4. Утворіть від запропонованих слів нові, у яких буде відбуватися подвоєння приголосних.

День, зброя, закон, стіна, змістовний, дякувати, звук, дати, туман, машина, ділити, ціна, шаблон, будень.

Вправа 5. Перепишіть подані слова, розкритийте дужки. Поясніть правопис слів.

Бе(з)астережний, ві(д)аний, ві(д)окремити, бе(з)успішний, молодіс(т)ю, ро(з)броїти, світа(н)я, зна(н)ь, щас(т)я, столі(т)ь, Полі(с)я, ста(т)я, (л)яний, бо(в)аніти, Ві(н)и(ч)на, солдат(ч)ина, на(д)ністрянський, ві(д)зеркалилася, зако(н)ий, прикордо(н)ик, карти(н)а, (в)есь, (в)ічливий, розрі(с)я, пере(д)ень, неві(н)ий, самовпевне(н)о, стара(н)о, свяще(н)ий, сказа(н)ий, напруже(н)ість, самові(д)ано, захопле(н)ий, воста(н)є, незвіда(н)ий, вихова(н)ість, ю(н)ат, нахне(н)ий, вогня(н)ий, олов'я(н)ий, ці(н)ість.

Тема 7. Подовження приголосних перед я, ю, є, ї

1. Ім. 2 відміни сер. роду із закінченням –я, а також у похідних словах: Винятки: 2. Ім. жін. та чол. роду 1 відміни із закінченням –я Винятки: 3. Ім. 3 відміни жін. роду в О. в. одн.перед –ю. Винятки: 4. Подвоєння л пишемо у дієсловах теп. і майб. часу, які утворилися від слова лити. 5. Але: без подовження пишемо слова, якщо «де ти з'їси ці лини» + ж, ч, ш промовляються коротко, хоч і стоять між двома приголосними.	життя, гілля, життєвий, гіллястий знання – знань. Ілля, стаття, суддя, рілля, Ілле, суддівство стаття – статей. тінню, блакиттю, безліччю, піччю любов'ю, верф'ю, вістю. ллю, ллеш, ллє, наллю, наллеш, наллє, ллемо клуня, попада, кутя, свиня, третя
Запам'ятати: зрання, спросоння, навання, попідтинню та попідвіконню.	

Вправа 1. Поставте подані іменники в орудному відмінку однини, поясніть їх написання.

Молодь, галузь, розповідь, зустріч, молодість, повість, чесність, ніч, річ, відомість, мазь, міль, мить, подорож, паралель, вісь, можливість, Русь, кількість, власність, якість, акварель, любов, активність, продуктивність, тінь, січ, Хатинь.

Вправа 2. Запишіть слова у дві колонки: у першу з подвоєнням букв, у другу - без подвоєння.

Мит..ю, огнен..ий, скажен..ий, височен..ий, антен..ий, тьмян..ий, вроджен..ий, ден..ий, орлин..ий, узбіч..я, Хмельнич..ина, неждан..ий, адресован..ий, однозмін..ий, вікон..ий, роз'єднан..ий, олов'ян..ий, нескінчен..ий, електрон..ий, дерев'ян..ий, умотивован..ість, без..ахисний, аграрно-сировин..ий, гіл..я, антропоген..ий, туман..ий, вірніст..ю, повін..ю, осін..ю, величніст..ю, якіст..ю, від..аллю, мит..ю, радіст..ю, з безліч..ю, доповід..ю, вартіст..ю, з точніт..ю, сіл..ю, заздріст..ю, у сміливост..і, плот..ю, за галуз..ю, смерт..ю, з розкіш..ю, віс..ю, велич..ю, шерст..ю, з розповід..ю, північ..ю, блакит..ю, зі зліст..ю, ненавист..ю, чверт..ю.

Вправа 3. Запишіть слова у дві колонки: у першу з подвоєнням букв, у другу - без подвоєння.

Суцвіт...я, попідтин...ю, повноліт...я, повніст...ю, нал...ю, весіл...я, навман...я, узбереж...я, роздоріж...я, папорот...ю, дерт...ю, радіомовлен...я, засил...я, попідвікон...ю, безчест...я, ніч...ю, відкрит...ів, безліч...ю, шерст...ю, Іл...я, мудріст...ю, клун...я, щаст...я, скрин...я, жит...я, жит...євий, лист...я, безліс...я, ріл...я, мід...ю, скатерт...ю, пам'ят...ю, суд...ів, л...ється, постат...ю, повін...ю, молод...ю, молодіст...ю, жовч...ю, у піднебес...і, радіст..ю, стат...ею, ста...ей. Корін...я, жмен...я, папорот...ю, безліс...я, тел...я, твєджен...я, лист...я, молодіст...ю, жовч...ю, мудріст...ю, підвікон...я, напружен...ість, с...авці, під...аш..я, пі...добрюван...я, міц...ю, юн...ий, крижан...ий, мовлен...я, буквен...ий, дан...ий, нужден...ий, спросон...я, без...системність, пташин...ий, впевнен...о, невпин...о, заполоч...ю, єдніст...ю, л...ється, Поділ...я, Запоріж...я, Поволж...я, дерт...ю, шален...ий, імен...ик, притишен...ий, вітрян...ий, зрошен...ий, безліч...ю, клун...я, бов...аніти, угід...я, скатерт...ю, зіл...ю, піщан...ий, ка-

чин...ий, юніст...ю, землян...ий, без...містовний, геран...ю, перво-
здан...ий, дерев'ян...ий, склян...ий. Мит...ю, огнен...ий, скажен...ий, височ-
ен...ий, антен...ий, тмян...ий, вроджен...ий, ден...ий, орлин...ий, узбіч...я,
Хмельнич...ина, неждан...ий, адресован...ий, однозмін...ий, вікон...ий.

Вправа 4.

Які три слова пишуться з подовженням:

А. волос...я, порос...я, лист...я;

Б. весіл...я, дол...я, почут...я;

В. взут...я, л...ётся, бе...захисий.

Г. правосуддя, беззаконня, велелюддя

Тема 8. Написання префіксів роз-, без-, з-, с-, пре-, при-, прі-

С- уживається перед приголосними, що входять у фразу «кафе птах». З- уживається перед усіма іншими приголосними. Пре- виражає найвищий ступінь порівняння і = дуже. Запам'ятати: При- вказує на наближення, приєднання; неповноту або результат дії. При- уживається в словах, утворених від іменників з прийменниками.	скропити, спекти, стягнути зшити, зчистити, зцідити пречудовий, пресильний, преясказаво. презирливий, презирство, преосвященний, преосвященство, преподобний, престол, превелебний, пренепорочний, преамбула, президент, президія, прем'єра, претендент, препарат, пресвіта, префект, префераж, прецедент, прерогатива, прелюдія, претензія, престиж, приїхати, прикрутити; прилягти, прменшувати, придумати прикордонник, прибережний Пірва, пізвисько, пізвисьце
--	--

Вправа 1. До поданих слів додайте префікс з- (с-)і запишіть слова у дві колонки.

Бе...смертний, ро...кричатися, ро...бити, бе...збройний, ...писати, бе...платний, ...робити, ро...стелити, ...шити, ...казати, ро...казати, ...ховатися, бе...захисний, ро...пустити, ...фотографувати, ро...питати, вро...сип, ...формувати, ...тискач, ...чепити, ...прогожу, ...пад, ...ковзко, ...ро...тин, ...підлоба, ...стань, бе...захисний, ро...доріжжя, ...хвилювати, ...дерти, ...гнути, ...фотографувати, ро...кішний, ...пхнути, бе...страшний, ...цідити, ...хитрувати, ...платити, бе...межний, ро...сердитись, ...хопити, ...бити, ...копати, бе...турботний, ...єднати, о...цвітає, ...різати, ...писати, ...сохнути, ро...пис, ...цементувати, ро...чин, бе...платно, ро...тин, ...прогожу, бе...крилість, ...ковзко, ро...кис, ...пад, не...проста, ...кинути, ...клад, ..сохну, ..шитий, ..творення, ..чесаного, ..мішаний, ..хвалені, ..тискачем, ..пинити, ..байдужіти, ..шиточок, ..дертого, ..човгаю, ..тратою, ..фабрикувати, ..клеєні, ..цідженого.

Вправа 2. Запишіть слова, виділіть у них префікси, поясніть їх написання.

Пребагатий, прибитий, пребідний, приколотий, прикінцевий, прикований, прикипілий, превеликий, превражий, приколисаний, прикликаний, предивний, прикрашений, прикручений, прикопаний, предковічний, прикуплений, прекумедний, примовклий, препаскудний, припалений, претихо, придніпровський, прірва.

Вправа 3. Утворіть від поданих слів нові за допомогою префіксів *пре-, при-, пере-*.

Смачний, гарний, добрий, тихий, морський, міський, вокзальний, думати, ходити, їздити, писати, єднати, йти, орати, вивчити, хворіти, складати, міряти, казати, думати. Мудрий, будувати, глибокий, мороз, кордон, хороший, бігти, милий, задобрити, вабити, добрий, дивитись, гнати, міський, дорого, дбати, завзятий, зменшити, славний, схилитись, чудовий, чесати, красивий. ..гарний, ..кріпити, ..живлений, ..орати, ..добрий, ..високий, ..мружений, ..кидати, ..солодкий, ..мудрість, ..голубити, ..кислий, ..старкуватий, ..значити, ..везений, ..красно, ..злий, ..гнути, ..люто, ..тяжкого, ..гнати, ..дорогий, ..тягну, ..тримати, ..чорний.

Завдання 4. Літеру з треба писати на місці крапок у всіх словах рядка

- А ро..писка, ..поживати, ро..клад
Б ..бивати, ро..писати, ..корочення
В ..гризти, ..чесати, ..хвилюваний
Г бе...барвний, ..молочений, ..жувати

Завдання 5. Префікс зі є в кожному слові рядка

- А ..щулитися, ..псувати, ..клеїти
Б ..п'ястися, ..тліти, ..хвилювати
В ..рвати, ..старитися, ..тримати
Г ..в'янути, ..йти, ..стрибнути
Д ..тнутися, ..грітися, ..кріти

Тема 9. Правопис складних іменників

І. Разом пишемо складні іменники тоді: 1.Коли іменники утворені підрядним зв'язком за допомогою сполучних голосних або без них. 2.Коли 1-а частинка – невідмінювана частка (авіа-, авто-, соціо-, теле-, аудіо-, агро-, відео-, екстра-, кіно-, макро-, мікро-, моно-, радіо-, супер-, стерео...) 3.Коли 1-а основа – дієслово наказ. способу, 2-а - іменник 4.Коли пів-, напів-, полу- та загальна назва. 5.Коли 1-а – числівник, написаний словом. 6.Коли іменник складається з трьох і більше частин.	всюдихід, землетрус, водогін, чорнозем, білоручка, чорногуз, лісостеп, залізобетон автострада, мотоцирток, авіакаси Перекотиполе, Горицвіт, Непийпиво напівсон, полустанок, пів'ями шестиповерхівка, сторіччя світловодолікування, автомототурток
--	---

II. Через дефіс пишемо складні іменники тоді: 1. Коли вони утворені сурядним зв'язком (можна поставити і) 2. Коли утворюються поєднанням антонімів або синонімів. 3. Коли позначають назву професії. 4. Коли означають складні імена людей та героїв твору. 5. Коли 1-а частина вказує на ознаку предмета, 2-а предмет. 6. Коли означають назви посад, військових та наукових звань. 7. Коли означають складні елементи (одиниці) виміру. Винятки: 8. Коли означають складні назви рослин. 9. Коли означають іншомовні проміжні частини світу.	навчання-робота, прогулка-відпочинок купівля-продаж, життя-буття юрист-консультант, учитель-фізик Лисичка-Сестричка, Анна-Марія козир-дівка, Свят-вечір, буй-тур прем'єр-міністр, генерал-лейтенант тонно-кілометр, людино-день, трудодень євшан-зілля, розрив-трава, люби-мене норд-ост, зюд-вест
---	---

Вправа 1. Запишіть складні іменники разом і через дефіс. Поясніть їх правопис.

Електро/поїзд, світло/водо/лікування, двох/сот/ліття, авто/фургон, магазин/салон, льон/кучерявець, зоре/носець, кіно/репортаж, мікро/економіка, мово/знавство, лексико/графія, макро/світ, Кам'янець/Подільський, максі/спідниця, всюди/хід. Мікро/міліметр, пів/Львова, націонал/соціаліст, екс/віце/ прем'єр/міністр, лісо/смуга, людино/година, інженер/механік, лісо/ степ, літак/снаряд, пів/години, пів/Європи, пасажиро/кілометр, крути/голова, пів/яблука, нечуй/вітер, мало/літражка, бджоло/ знавство, багато/тиражка, радіо/фізик, альфа/промені, водо/грай, Мало/катеринівка, агро/грунто/знавство, Ново/українка, буряко/ комбайн, водо/масло/заправник, барометр/анероїд, авіа/мото/ будування, блок/апарат, Велико/британія, дівчина/красуня, земле/ впорядкування, пів/життя, напів/провідник, життя/буття, жокей/ клуб, жень/шень, житло/кооперація, земле/трус, пів/лимона, зерно/ елеватор, стоп/кран, жирно/молочність, фото/монтаж, восьми/ класник, динамо/машина, динамо/метр, жук/носоріг, пів/Африки, залізо/бетон, 50/річчя, сто/шістдесяти/річчя,

євшан\зілля, полин\ трава, дід\хлібороб, унтер\офіцер, вакуум\апарат, соціал\демократ, само\хід, ячміно\житній, вербо\ліз, кисло\солодкий, овоче\сховище, єдино\початок, олійноково\слобідський, м'ясо\молочний, право\бережний, обл\виконком, учитель\фізик, південно\східний, олійно\ екстрак-ційний, дизель\мотор, віце\призедент, воле\любний, індо\китайський, радіо\фізичний, яйце\подібний.

Вправа 2. Запишіть у три колонки слова: 1) які пишуться через дефіс; 2) які пишуться разом; 3) які пишуться окремо

Пів\аркуша, пів\години, пів\дюжини, пів\карбованця, пів\коло, пів\місяця, пів\яблука, пів\юрти, пів\Києва, пів\огірка, напів\автомат, пів\ящика, напів\провідник, напів\сон, полу\мисок, полу\кіпок, пів\класу, пів\Кавказу, напів\фабрикат, пів\острів, пів\Одеси, пів\день.

Вправа 3. Напишіть правильно складні слова та словосполучення:

акт купівлі/продажу, фірма/переможець аукціону, право/охоронці, земле/користування, можна/владці, прес/секретар, вугле/видобування, обл/держ/ адміністрація, євро/інтеграція, держ/бюджет, спів/розмовник, Євро/союз, спів/власник, енерго/ощадність, само/врядування, інфра/структура, конференц/зал, праце/влаштування, спів/засновник, бізнес/план, радіо/слухачі, само/вдосконалення, авто/стоянка, бізнес/центр, дво / мовність, теле/глядач, військово /службовець, елект-ро/газо/зварник, міні/клуб, само/оцінка, фестивал\парад, мікро/автобус, світло/музика, орг/комітет, аудіо/система, рок/гурт, тепло/постачання, євро/ремонт, гідро/ізоляція, пін/код, стерео/система, ново/будова, держ/авто/інспекція, кафе/бар, міні/бар, товаро /виробник, етно/фестиваль, водій\далеко\бійник.

Вправа 4. Відредагуйте речення. Напишіть правильно складні іменники:

При прийомі на роботу робото/давці віддають перевагу досвідченим працівникам з великим стажем роботи. Що/вечора ми ходили в центр і любовалися освіченою ялинкою, біля якої зробили каток з світло/музикою. Ключевим питанням в шоу/бізнесі є вміло організована рекламна компанія. Обшукавши офіс, право/охоронцями так і не/виявлено акту купівлі/продажу, який би доказав право фірми/ переможця аукціону на володіння цією дільницею землі. Сервісне обслуговування автомобілів у "Авто/сервісі" здійснюється досвідченими фахівцями.

Тема 10. Правопис складних прикметників

I. Разом пишемо складні прикметники тоді: 1. Коли вони утворені від складних іменників, які пишуться разом. 2. Якщо вони утворені підрядним зв'язком. 3. Якщо перша частина – прислівник, але логічний наголос падає на другу частину. Але: якщо логічний наголос падає на 1-у частину – прислівник, то пишемо окремо. 4. Якщо перша частина – прислівник, а друга частина – діеприслівник, і слово не має залежних слів. Але: якщо є залежні слова, то пишемо окремо. 5. Якщо першою частиною виступає числівник записаний словом. 6. Якщо вони означають складні терміни.	лісостеповий, залізобетонний народнопоетичний, мовностильовий, сільськогосподарський, машинобудівний, вічнозелений, важкохворий суспільно корисний, суспільно шкідливий, суспільно небезпечний вищезгаданий, нижчепідписаний, вищезазначений трохи вище сказаний сторічний, восьмирічний складносурядний, складнопідрядний, верхньодавньонімецький лісостеповий
II. Через дефіс пишемо складні прикметники тоді: 1. Коли вони утворені від складних іменників, які пишуться через дефіс. 2. Які утворені з двох незалежних прикметників між якими можна поставити сполучник і. 3. Якщо вони означають складні назви кольорів, їх відтінків та смаків.	садово-городній, чесько-польський, мовно-літературний червоно-жовтий, яро-червоний, сніжно-білий

Винятки:	жовтогарячий, червоногарячий, буряковогарячий, золотогарячий
4. Якщо вони означають назви проміжних частин світу (дві і більше).	південно-східний, північно-західний, норт-остівський
5. Коли на першому місці стоїть цифра.	15-річний, 2-осьовий
6. Якщо перша частина військо- , воєнно- .	військово-морський, воєнно-стратегічний

Запам'ятати:

абсолютно чистий, морально стійкий, матеріально забезпечений, абсолютно прозорий, науково аргументований, матеріально зацікавлений, абсолютно сухий, науково обґрунтований, рівномірно рухомий, безпосередньо близький, науково розроблений, рівномірно уповільнений, безпосередньо залежний, нервово збуджений, різко окреслений (але взаємозалежний), обернено пропорційний, ісоціально активний, вертикально розташований, об'єктивно зумовлений, соціально значний, взаємно обернений, обмежено придатний, соціально зумовлений, взаємно однозначний, офіційно оформлений, соціально корисний, взаємно перпендикулярний, паралельно сполучений, соціально небезпечний, всесвітньо відомий, перехресно ввімкнений, соціально свідомий (але загальновідомий), поверхово засвоєний, структурно різномірний, діаметрально протилежний, поздовжньо розрізаний, суб'єктивно оцінений, документально точний, позиційно зумовлений, суспільно корисний, експериментально перевірений, помірно континентальний, суспільно небезпечний, електрично заряджений, помірно морський, суспільно необхідний, емоційно забарвлений, помірно сухий, тенденційно налаштований, емоційно насичений, помірно холодний, теоретично важливий, емоційно відповідальний, послідовно ввімкнений, традиційно усталений, єдино правильний, послідовно миролюбний, умовно захищений, життєво важливий, послідовно розташований, функціонально пов'язаний, життєво необхідний, потенційно небезпечний, хімічно активний, ідейно витриманий, правильно розташований, хімічно зв'язаний, юридично доведений.

Вправа 1. Від кожної пари слів утворити складний прикметник.

(Давня Русь) літопис, (Стара Україна) першодруки, (творити державу) діяльність, (правий берег) Україна, (Західна Україна) землі, (Східна Європа) країни, (Середні віки) література, (англійська мова) радіопередача, (повна влада) правитель, (дві палати) парламент, (середня статистика) робітник, (срібна вода) озеро, (обробляти дерево) промисловість, (обробка металу) обладнання, (різати метал) верстат, (переробка молока) промисловість, (гостра критика) стаття, (подібний до груші) світильник, (глибоко думати) мислитель, (далеко глядіти) учений, (широкий масштаб) задум, (ліс і степ) смуга.

Вправа 2. Запишіть складні прикметники разом, окремо або через дефіс. Поясніть їх вправопис.

Загально/освітній, добро/зичливий, електро/силовий, м'ясо/заготівельний, тепло/обмінний, народно/господарський, мовно/стильовий, сільсько/ господарський, східно/слов'янський, дерево/обробний, машино/будівний, матеріально/зацікавлений, контрольно/ вимірювальний, вище/згаданий, ново/утворений, загально/державний, двадцяти/поверховий, віце/президентський, аграрно/сировинний, історико/культурний, військово/морський, воєнно/стратегічний, різко/окреслений, військово/зобов'язаний, військово/полонений, м'ясо/молочний, північно/західний, сіро/голубий, кисло/солодкий, жовто/гарячий, червоно/гарячий, темно/зелений, діаметрально/протилежний, сухо/путний, шляхо/провідний, художньо/просвітницький, балкано/кавказький, середземно/морський, диво/вижний, яскраво/червоний, жовто/гарячий, синьо/зелений, кисло/солодкий, прудко/крилий, східно/слов'янський, західно/європейський, ціле/спрямований, темно/шоколадний, темно/лиций, щавлево/кислий, кисло/солодкий, суфіксально/префіксальний, сніжно/білий, біло/сніжний, целюлозно/паперовий.

Національно/визвольний рух проти польсько/шляхетського панування, старшинсько/гетьманський та козацько/старшинський роди, право/славний храм, греко/католицька церква, релігійно/містичний рух, робітничо/селянська спілка, Кирило/Мефодіївське братство, державно/політичне життя, зовнішньо/економічна діяльність, громадсько/політичний діяч, християнсько/демократична і соціалістично/радикальна партія, ідейно/художній задум, мовно/літературний та фізико/математичний факультети, військово/фельшерська школа, нау-

ково/дослідні та проектно/конструкторські організації, Тихо/океанське узбережжя, Дніпровсько/Бузький лиман, українсько/польські стосунки, кам'яно/вугільний басейн, залізо/бетонна конструкція, м'ясо/молочні продукти, асиметрично/розміщений, архітектурно/вишуканий, церковно/слов'янська мова, церковно-/археологічний музей.

Вправа 3. Переписати, вставляючи пропущені букви та знімаючи ризик.

1. Над скелями задумався похмуро святий Ново/афонський м..настир. (*П. Перебийніс*) 2. Над князем Києм – Старо/київська гора. (*Є. Гуцало*) 3. Саме на землі нинішньої Української д..ржави складалося східно/слов'янське п..сьменство. (*З календ.*) 4. Славія – ранньо/середньовічне д/..ржавне утворення східних слов'ян, що існувало напер..додні утворення Київської Русі. (*Зі словн.*) 5. Сонце хилиться, на львівські мури скося поз..ра, та в його промінні сяє Свято/юрська гора. (*І. Франко*) 6. Г..ніальні твори Кобзаря піднесли українську духовність до з..ніту загально/людських надбань. (*З газ.*) Із старо/грецькими богами на прою старий Сократ встає. (*Л. Забаишта*) 7. Середньо/вічні міста зазв..чай ро..ташовувались на пер..хрестях доріг, на п..ретині річки з дорогою або біля мосту чи пер..прави. (*З підруч.*) 8. О, мій день золото/рунний! (*В. Сосюра*) 9. З калиновим підгорлям, у шоломі, неначе древньо/римський то шолом, співає пів..нь вранці біля дому. (*Є. Гуцало*) 10. О лебідь, лебідь біло/крилий, не відлітай від мене знов. (*В. Сосюра*)

Вправа 4. Відтворіть підрядні словосполучення, на основі яких було утворено прикметники: висококваліфікований, енергоощадний, широкоформатний, гостросюжетний, високоерудований, давньоруський, західноукраїнський, східнослов'янський, карколомний, болезаспокійливий, швидкоплинний, нижчепідписаний, маловживаний, густанаселений, семиразовий, багатопереховий, загальновідомий, малопомітний, широкодоступний, важкодоступний, сучасний, загальноприйнятий, вищезгаданий, довготривалий, повсякденний, паронепроникний, двоярусний, морозостійкий, двофракційний, всеєвропейський, одноособний, сільськогосподарський, малоюмовірний, односторонній.

Вправа 5. Запишіть правильно складні прикметники. Поясніть їхнє написання, утворюючи сурядні або підрядні словосполучення: темно /водий, темно/зелений, темно/окий, синьо/зелений, вічно /зелений, жовто/зелений, жовто /дзьобий, тьмяно/жовтий, жовто/гарячий, далеко/глядний, далеко /східний, густо/синій, густий/густий, густо/ листий, червоно/рожевий, червоно/ гарячий, мерехтливо/червоний, червоно/бокий, сніго/ затриму вальний, озерно/болотний, одно/денний, легко / крилий, сизо/крилий, сизо/сріблястий, сріблясто/сірий, сніжно/білий, біло/сніжний, польсько/український, світло/захисний, світло/рожевий, життє/любний, кругло/лиций, все/бічний, військово / спортивний, військово /зобов'язаний, військово/полонений, фінансово/економічний, первісно/общинний, чудо/творний, північно/східний, народно/поетичний, народно/визвольний, історико/культурний, лавино/подібний, давно/минулий, ясно/барвний, ясно/зелений.

Тема 11. Правопис складних прислівників

І. Разом прислівники пишемо тоді, коли вони утворені поєднанням прийменника із самостійною частиною мови і означають абстрактне поняття (місце, напрям, час або явище). Винятки: Між прийменником і самостійною частиною мови не можна вставити залежне слово, отже СП утворюється: 1. Поєднанням прийменника і прислівника. Винятки: 2. Поєднанням прийменника із іменником (прикметником, числівником, займенником).	віднині, дотепер, найдужче . до завтра, до сьогодні, від сьогодні, на ура, на біс, на добраніч, до побачення влітку, взимку, восени, навесні, вгору. на весну, на-гора. востаннє, згарячу, згорда вдвоє, втрое, вдвічі, поодиноці втім, передусім
--	---

Винятки: 3. Поєднанням 2-4 прийменників із самостійною частиною мови. 4. Поєднанням двох основ підрядним зв'язком (залежним) з прийменниками або без них. 5. Поєднанням часток: аби, ані, ні, де, чи, як, най, що, сь + прислівник. Винятки: II. Через дефіс складні прислівники пишемо коли вони утворені так: 1. По + прикметник + ому(ськи) 2. По + присвійний займенник + ому(єму) 3. По + порядковий числівник + е(є) 4. Коли вони утворені повторенням однакових прислівників, синонімів або антонімів. 5. Казна-, хтозна-(бозна-), -небудь, -будь, бо, -но, -то, -от, таки. Винятки: 6. Повторення слів або основи зі службовим словом (одна форма): де-не-де, десь-не-десь, коли-не-коли, колись-не-колись, хоч-не-хоч, хіть-не-хіть, віч-на-віч, пліч-о-пліч, будь-що-будь, як-не-як, тет-а-тет, всього-на-всього. III. Окремо пишемо складні прислівники, які складаються: 1.3 іменника і прийменника, між якими можна вставити залежне слово. Винятки:	до чого, за віщо, за що. завглибшки, наввипередки, навздогін, вдосвіта, знадвору, навтікача. мимохідь (мимо ходити), мимохідь (мимо хотіти), привселюдно, босоніж. абикуди, аніскільки, ніде, декуди дарма що, поки що, тільки що, хіба що, чи що, тому що. по-бойовому, по-київському, по-сусідськи, а також по-матині по-вашому, по-твоєму по-друге, по-третє тихо-тихо, далеко-далеко, тишком-нишком, десь-інде казна-коли, хтозна-як, будь-коли, як-небудь, коли-будь таки так. на щастя, на жаль, на сором, на біду, без відома, без ладу, а також як треба, як слід, все рівно, все одно. раз у раз, один в один, один по одному, з ранку до вечора, давним-давно.
--	--

2. З двох числівників (іменників, займенників), які стоять у різних відмінках і можуть поєднуватися один-двома прийменниками або ні.	кінець кінцем, сама самотою
3. По + збірний числівник.	по двоє, по троє, по двадцятаро, по тридцятаро
4. Запам'ятати: <i>в головному, в основному, в цілому, в середньому, в одному.</i>	

И ті І в кінці числівників

І. И пишеться: - Після г, к, х. - Після к, ч, ж у прислівниках типу по + прикметник + и. - У таких словникових словах: восени, почасти, туди. ІІ. І пишеться в інших випадках, коли чуємо пом'якшену вимову.	навкруги, трохи, мовчки по-вовчи, по-ведмежи, по-молодецьки навесні, опівночі, тричі
--	--

Вправа 1. Поділіть прислівники на три групи: 1) ті, що пишуться разом; 2) ті, що пишуться окремо; 3) ті, що пишуться через дефіс. Поясніть їх правопис.

(В)розтіч, (на)розхват, (по)можливості, (під)гору, (як)слід, (на)жаль, (у)низу, (у)ночі, (ледве)ледве, (по)сусідски, (таким)чином, один(в) один, (до)лиця, (до)пізна, (на)троє, (чим)дуж, (де)куди, (по)черзі, (по)людському, (по)латині, (до)речі, (за)раз, (на)пролом, (від)тепер, (як)(най)краще, (на)мить, (уві)сні, (до)сьогодні, (до)діла, (ось)ось, хоч(не)хоч, десь(то), хтозна(як), (що)дня, (за)що, (а)(ні)скільки, (мимо)хідь, (на)(сам)перед, (на)вибір, (без)черги, (по)суті.

Вправа 2. Запишіть прислівники разом, окремо або через дефіс. Поясніть їх правопис.

Будь/де, хтозна/як, в/голос, до/гори, сяк/так, по/українському, по/латині, по/перше, куди/небудь, хтозна/коли, казна/коли, аби/то, так/то, куди/небудь, по/нашому, таким/чином, тим/часом, по/суті, на/жаль, раз/у/раз, день/у/день, на/зустріч, на/силу, с/краю, мимо/хіть, що/найкраще, аби/куди, ані/трохи, поки/що, що/ночі, яко/мога, як/найдовше, без/жалю, на/совість, на/гора, уві/сні, як/слід, на/двоє, у/трьох, у/середині, по/господарськи, ледве/ледве, пліч/о/пліч, як/не/як, кінець/кінцем, де/коли, поза/вчора, при/вселюдно, чим/раз, без/ліку, вряди/гори, в/основному, в/цілому, час/від/часу, з/гори, на/ходу, на/початку, до/побачення, до/дому, де/небудь, без/відома, на/бік, на/четверо, на/прощання, на/силу, чим/дуж, до/пари, на/весні, на/совість, рік/у/рік, видимо/не/видимо, в/обмін, по/моєму, по/суті, по/волі, в/головному, в/голос, на/славу, зі/зла, хоч/не/хоч, за/рахунок, в/розсип, у/вічі, без/сумніву, від/ранку/до/вечора, в/рівень, до/пори, на/відмінно, в/цілому, одним/один, по/всяк/час, на/гора, в/нічию, с/під/лоба, всього/на/всього, рано/вранці, що/правда, де/далі, сло-во/в/слово.

Вправа 3. Спишіть, розкриваючи дужки. Поясніть правопис прислівників.

1. (На) дворі вже було зовсім тихо. 2. (В) ночі стукали насичені громи, і болісно різали очі фіолетові блискавки. 3. Дорога круто пове-рнула (в)право. 4. (Не)забаром подорожні під'їхали до села (І. Мики-тенко).

Вправа 4. Від указаних прикметників і чисельників утворіть прислівники. Запишіть. З двома-трьома (на вибір) складіть ре-чення і запишіть.

Зразок: Легкий — легко; два — удвох.

Добрий, холодний, темний, успішний, швидкий; три, чотири, п'ять, шість.

Тема 12. Подвоєння в іншомовних словах

Подвоєння вдібувається 1. При збігу частин слова Винятки: 2. У власних назвах і словах, похідних від них 3. У винятках:	ірреальний, інновація, сюрреалізм анотація, еміграція, конотація Брюссель- брюссельський Голландія-голландський Марокко-марокканець <i>панна</i> (дівчина в Польщі), <i>гамма</i> (назва літери), <i>мotto</i> (епіграф), <i>аннали</i> (першоджерела), <i>брутто</i> (товар з упаковкою), <i>ванна</i> (кімната), <i>мадонна</i> (жінка в Італії), <i>пенні</i> (грошова одиниця), <i>дурра</i> (вид проса), <i>панно</i> (картина з мозаїки), <i>булла</i> (індульгенція), <i>нетто</i> (товар без упаковки), <i>донна</i> (жінка в Іспанії), <i>мірра</i> (смоляниста рослина), <i>алло</i> (привітання по телефону), <i>вілла</i> (розкішний будинок), <i>мулла</i> (священник у мусульман), <i>білль</i> (закон)
Подвоєння не відбувається у більшості загальних назва (крім винятків)	бароко, лібрето, каса, маса, траса, шасі, шосе

Вправа 1. Запишіть слова у дві колонки: у першу – іншомовні слова, в яких відбувається подвоєння приголосних, у другу – у яких приголосні не подвоюються.

Еф...ектний, кол...ектив, мул...а, оперет...а, глос...арій, процес...ор, нет...о, бон...а, дрібнотон...ажний, гол...андка, ан...али, брут...о, філіп...нський, мек...ський, іл...юмінація, фін...ка, ніц...ький, папарац...і, мадон...а, Пікас...о, ус...урійський, ел...іни, ап...лікація, ім...ігрант, ін...овація, ір...адіація, конгрес...мен, бул...а, буд...ійський, ван...а

макіавел...ізм, апел...яція, ім...обілізація, Мак...ензі, ір...аціональний, міс...урійський, ір...еальний, сюр...еалізм, контр...еволюція, шос...е, ап...арат, Гол...андія, Вальтер Скот..., Джульет...а, контр...озвідка.

Новел...а, вет...о, барок...о, експрес..., мот...о, тер...аса, гал...ерея, ел...егія, однотон...ий, кавалер...ія, баронес...а, грам...атичний, іл...юзорний, лібрет...о, еф...ективний, бас...ейн, бон...а, кас...ета, гум...анізм, мас...ажер, безрес...орний, клас...ифікатор, мадон...а, агрес...ивний, кол...егія, вендет...а, іл...юстрація, брут...о, кас...овий, імпрес...аріо, кол...ектор, мас...а, терас...а, кол...аж, лоб...і, мас...он, ім...тація, гол...івудський, крос...ворд, ак...редитація, дон...а, шас...і, ак...умулювати, буд...изм, імпрес...іонізм, компрес...ор, кол...екція, ас...амблея, гол...андка, ем...ігрант, монограм...а, ім...атеріалізм, ак...уратний, гідромас...аж, голограм...а, ім...унізація, фін...и, ко-міс...аріат.

Вправа 2. Запишіть слова, пояснивши їх правопис.

Група, Оттава, апперцепція, конгрес, Кассандра, інновація, алея, Магеллан, акумуляція, Калькутта, аннали, бароко, беладона, бонна, гун (гуни), інтелект, Ганнібал, інтермецо, Гіппократ, лібрето, клас, Голландія, Еллада, Шиллер, Ахілл, Аполлон, коректор, Таллінн, ко-муна, гуманізм, Галлея, піцикато, Лозанна, Ніцца, сума, фін, фіни. Брутто, Авіценна, ванна (ванний), манна, Отто, нетто, Діккенс, Марок-ко, сюрреалізм, Брюссель, Бонн, пенні, Міссурі, Міссісіпі, білль, булла, Канни, вілла, дурра, Голландія – голландський, ірреальний, Еллада – ел-ліни, Ахілл – ахіллесова п'ята, мірра, еміграція, Апенніни, галл – жи-тель Галлії, бона – паперові гроші, що вийшли з обігу, мотто – дотеп-ний вислів, Яффа, Жанна, Геннадій, лозаннський, марокканський. Ас-сирія, Бессарабія, Пруссія, опонент.

Вправа 3. На місці крапок уставте, де потрібно, літери. Пояс-ніть правила подвоєння літер у словах іншомовного походження.

Ас...ортимент, мас...а, індивіду...м, кас...а, нет...о, аб...ревіатура, ін-тел...ігент, сум...а, тер...иторіальний, ак...редитація, сюр...еалізм, тон...а, дис...ертація, ім...ігрант, іл...юзія, іл...юстративний, ваку...м, хоб...і, шил...інг, ін...оваційнний, кор...упція, колон...а, контр...еволюційний, ан...отація, рал...і, гіп...ократівський, груп...а, ал...ея, барок...о, інтерме-цо...о, конгрес..., ван...а, мас...аж, новел...а, бал...он, кол...екція, віл...а, ім...унітет, еф...ективний, ком...унікація, кор...ектор, ас...амблея, оп...онент, Ренес...анс, Ген...адій, Рим...а, Ізабел...а, Іп...олит.

Вправа 4. Прочитайте слова. Перекладіть українською мовою і запишіть. Поясніть написання слів іншомовного походження.

Филиппины, Миссури, Алла, бонна, класс, территория, сумма, либретто, аккумуляция, тонна, шоссе, ванна, группа, интеллектуальный, комиссия, нетто, вилла.

Вправа 5. Складіть і запишіть речення з поданими словами. Підкресліть граматичні основи.

Клас, Грімм, Емма, Голландія, територія.

Тема 13. М'який знак і апостроф у словах іншомовного походження

Пишемо апостроф 1. Після б, п, в, м, ф, ж, ч, ш, г, к, х, р. 2. Після префікса, що закінчується на твердий приголосний. 3. Після 1-ої частини складного слова, що закінчується на твердий приголосний. 4. В прізвищах ірландських, ісландських (після частки О), французьких (після частки Д)	миш'як, Х'юстон, Данте Аліг'єрі, ад'ютант, ін'єкція пан'європейський, транс'європейський Д'арк, Д'Артаньян
Не пишемо апостроф II. Не пишемо апостроф перед я, ю, є, (1 звук): 1. Після б, п, в, м, ф, ж, ч, ш, г, к, х, р. 2. Перед йо.	бязь, манікюр, Гюго Курйоз, Воробйов
М'який знак пишемо 1. Після м'яких приголосних «де ти з'їси ці лини» перед я, ю, є, ї, йо. (2 звуки) Винятки:	бульйон, порт'єра, ательє, консьєржка Тетяна, Омелян, Уляна, Себастьян, Касян, Наталя.

2. М'який знак пишеться відповідно до вимови після «де ти з'їси ці лини» перед наступним приголосним або в кінці слова.	фільм, альтруїст, каніфоль, моль, магістраль
3. М'який знак не пишеться після ц.	шприц, палац, Галац

Завдання 1. Поставте, де потрібно, м'який знак чи апостроф у словах іншомовного походження.

Суб...ект, Пхен...ян, Х...юстон, авен...ю, автопавіл...йон, прем...ера, батал...йон, бл...юоз, бл...юмінг, бутон...ерка, б...юро, вал...юта, ін...екція, вар...ете, В...етнам, вол...ера, дез...інформація, дос...є, дубл...яж, комп...ютер, П...ємонт, Ф...єзоле, бар...єр, кон...юнктура, п...юпітр, ад...ютант, б...єф, ар...єргард, ател...є, г...яур, б...язь, транс...європейський, ф...юзеляж, верф...ю, порт...є, шев...йот, ад...ю, Руж...є, монпанс...є, д...юшес, ж...урі, з...економити, камарил...я, конференс...є, Мін...юст, ал...янс, кс...ондз, кур...йоз, к...юрі, Лавуаз...є, л...юкс, л...ютня, мад...яр, барел...єф, мезал...янс, кон...як, модел...єр, Мол...єр, м...юзик-хол, н...юанс, Н...юфаундленд, п...єдестал, порт...ера, прес-пап...є, рант...є, Рив...ера, інтерв...ю, б...юджет, грав...юра, деб...ют, ін-тер...єр, к...ювет, ком...юніке, кон...юктивіт, кур...єр, к...юре, Лур...є, Монтеск...є, б...юлетень, л...є, об...єкт, Д...Артаньян, О...Хара.

Завдання 2. Запишіть слова, уставивши, де потрібно, м'який знак та апостроф.

П...єдестал, марсел...єза, комп...ютер, конференс...є, т...юль, він...єтка, П...ємонт, миш...як, міл...ярд, Гот...є, к...янті, ф...юзеляж, павіл...йон, кар...єр, Монтеск...є, Женев...єва, Фур...є, Мол...єр, мад...яр, кон...юнктура, філ...м, р...юкзак, прем...єр, б...єф, монпанс...є, т...юбик, ал...батрос, кур...йоз, сер...йозний, Б...йорк, бул...йон, Н...ютон, ін...екція, б...юджет, ател...є, транс...європейський, п...юре, б...юро, конс...єрж, ад...ютант, б...юрократія, ф...юзеляж, порт...ера, жул...єн.

Завдання 3. Слова запишіть у три колонки: 1) зі вставленим м'яким знаком; 2) зі вставленим апострофом; 3) без апострофа і м'якого знака. Значення незнайомих слів з'ясуйте за словником.

Профіл., б..юлетень, біл..ярд, мад..яр, ідал..го, бар..єр, антресол., преспап..є, дос..є, н..юанс, агал..матоліт (дрібнозерниста гірська порода), інтерв..ю, порт..єра, прод..юсер, ад..ютант, ескадрил..я, ф..юзеляж, ал..бом, миш..як, лос..йон, квадрил..йон, б..юро, комп..ютер, пас..янс.

Завдання 4. Зі знаком м'якшення пишуться всі слова в рядку, крім:

- А. б..юрократ, шампін..йон, порт..єра
- Б. н..юанс, іл..юзія, мад..яр
- В. батал..йон, бракон..єр, пас..янс
- Г. дос..є, він..єтка, Севіл..я

Завдання 5. Без апострофа треба писати всі слова в рядку

- А. кап..юшон, м..юзмкл, деб..ют
- Б. миш..як, ад..ютант, прем..єра
- В. ком..ніке, ін..єкція, кар..єр
- Г. Х..юстон, вар..яг, в..єтнамка

Тема 14. Написання И-І у словах іншомовного походження

И пишеться:	
1. У загальних іншомовних назвах після приголосних «де ти з'їси цю чашу жиру» перед приголосним (крім й).	жирфа, шериф, директор, арифметика, шифер
2. У власних географічних назвах, що закінчуються на -ида, -ика .	Атлантида, Арктика, Америка
3. У власних географічних назвах після ж, ч, ш, ц , перед приголосним.	Чилі, Чикаго, Вірджинія, Вашингтон, Циндао
4. У власних географічних назвах у буквособлученні ри перед приголосним.	Великобританія, Крит, Мадрид

5. У власних географічних назвах відповідно до мови оригіналу (словникові слова).	Аддис-Абеба, Аргентина, Бразилія, Братислава, Ватикан, Вифлеєм, Единбург, Єрусалим, Кордельєри, Китай, Литва, Киргизстан, Пакистан, Сирія, Сицилія, Тибет і в похідних від них загальних назвах.
І пишеться 1. На початку слова. 2. Після приголосних перед голосним та я, ю, є, ї, й. 3. Після префіксів та 1-ої частини складного слова. 4. Після букв, що не входять у фразу «де ти з'їси цю чашу жиру», перед приголосним. 5. У власних особових іншомовних назвах (іменах, прізвищах). Виятки: 6. У власних географічних назвах (крім випадків з и). 7. У кінці невідмінюваних менників.	Індія, історія, ідея соціологія, критерій, гелій доісторичний, староіндійський вітамін, хімія, біологія, діаграма, вінегрет, кіно, доміно Виятки: бинт, лимон, лиман, спирт, скипидар, кишмиш, бурмистер, шпинат, килмик, християнство, єпископ, диякон, камилавка, мирта, мирт, гиря, кiset, мiля, митрополит. Віардо, Овідій, брати Грімм, Піфагор, Дізель Чингісхан, Чиковані, Джигарханян, Цицерон, Тиціан. Поті, Лісабон, Колумбія, Сідней журі, харакірі, таксі, поні, парі, мерсі

Вправа 1. На місці крапок поставте и, і або ї і поясніть закономірність їх вживання та написання.

Аж...отаж, А...да, аквар...ум, аморти...зац...я, антагон...зм, ант...б...от...к, ар...тм...я, ате...зм, афор...зм, баст...он, бук...н...ст, вульгар...зм, геро...чний, ...ндустр...ал...зац...я, ...н...ц...ат...ва, ...нту...ц...я, катол...ц...зм, к...пар...с, кол...бр..., колокв...ум, кру...з, нац...ст, п...рам...дон, пров...нц...ал...зм, сю...та, такс...ст, ш...мпанзе, ш...фон, шк...пер, шов...н...зм, ш...фр, штат...в, Алж...р, Антаркт...да, Ар-

гент...на, Баст...лія, Б...рма, Ваш...нгтон, Верг...лій, Гал...лей, Гр...г, Гр...нв...ч, Д...дро, Кал...форнія, Єрусал...м, К...тай, Кр...т, Л...ван, Паган...н..., Палест...на, С...нгапур, Т...ц...ан, Ток...о, Узбек...стан, Хем...нгуей, Х...рос...ма, Австрал...я, Амер...ка, Браз...л...я, Єг...пет, Л...тва, К...пр, Пар...ж, Р...га, С...ц...лія, Тадж...к...стан, Тавр...я, Та...ті, Т...бет, Ф...л...ппіни, Ч...лі, Балт...ка, Мекс...ка, Цюр...х, Вірдж...нія, с...мптом, ф...нанси, економ...ка, такт...чний, д...пломант, рекомендац...йн...й, ...дент...чн...й, ор...г...нал, екв...валент, кред...т, гр...ф, л...нгв...ст...ка, ...нформат...ка, експер...мент, теор...я, каз...но, б...знесмен, р...тор...ка, д...ференц...йн...й, аналог...ія, гарант...я, вар...ант, ...м...грац...я, еп...лог, ...люстрац...я, л...м...тувати, ф...ксувати, асоц...ац...я, акред...тац...я, маркет...нг, д...лер, л...з...нг, маг...стр, ауд...т, арб...траж, стат...ст...ка, естет...ка, еск...з, ст...ль, ф...рма, педагог...ка, юр...ст, ф...л...ал, с...стема, пер...од...ка, м...н...стр, к...ловат, кл...н...ка, а ж...тац...я, р...тор...ка, тар...фікація, тр...в...альний, ут...літарний, агност...ц...зм, аж...отаж, А...да, аквар...ум, акме...зм, альтру...зм, ам...доп...р...н, аморти...зац...я, аморти...ф...кац...я, антагон...зм, ант...б...от...к, ар...тм...я, ар...озо, ате...зм, афор...зм, баст...он, беду...н, бук...н...ст, в...раж, вульгар...зм, геро...чний, хр...ст...янство, де...зм, д...в...з...он, д...с...м...ляц...я, д...адема, ел...пс...с, емп...р...окр...т...ц...зм, ...ндустр...ал...зац...я, ...н...ц...ат...ва, ...нту...ц...я, катол...ц...зм, к...пар...с, кам...лавка, кол...бр..., кол...т, колоков...ум, коде...н, кол...з...я, кру...з, ма...с, мао...зм, мульт...пл...кац...я, нац...ст, п...рам...дон, пров...нц...ал...зм, с...он...зм, сто...їц...зм, сю...та, такс...ст, такс..., ш...мпанзе, ш...фон, ш...хта, шк...пер, шов...н...зм, шр...фт, штат...в.

Вправа 2. Запишіть слова українською мовою. Поясніть написання літер и та і.

Дизайн, акциз, амортизационный, аукцион, базис, трикотаж, инфинитив, бистро, лизинг, график, косинус, габарит, гербициды, депозит, дискета, дефицит, идентификационный, гравировальный, диспетчер, гиперинфляция, кредитный, калорифер, джинсы, карантин, инцидент, диапазон, динамика, клиринг, лабиринт, кондиционер, ратификация, синдикат, цистерна, экипирование, максимум, экспроприированный, Сицилия, Тициан, ритуал, ажио, контингент, плюрализм, периферийный, консорциум, карниз, керосин, синтез, дизель, муниципальный, пансион, кодификационный, миксер, ликвидность, экспозиция, дилер,

инвентаризация, гуманизм, дезинтеграция, сертификат, рефрижератор, маркетинг, легитимный, консорциум, крепдешин, номинал, радиатор, линолеум, консалтинг, инжиниринг, инициатор, Аргентина, Мадрид, Чикаго, Алжир, Британия, Пакистан, тираж, казино, аудитор, приоритет, привилегированный, дилемма.

Вправа 3. Від іменників іншомовного походження за допомогою суфікса -ик(-ік) утворити назви галузей науки чи спорту. Пояснити правопис голосних и, і в цих суфіксах.

Топонім, криміналіст, морфема, енергія, строфа, мелодія, гімнаст, атлет, діагност, ритор, поет, графема.

Вправа 4. Від іменників іншомовного походження утворіть за допомогою суфікса -ист(-іст) назви людей за родом діяльності. Прокоментуйте написання голосних и, і в суфіксах.

Інфекція, афера, гімназія, семінарія, симфонія, новела, карате, мораль. Г Дібрати до українських слів іншомовні відповідники, прокоментувати правопис и, і в них. Співак, людинолюб, дослід, туземець, обрій, помісь, оплески.

Вправа 5. Букву І треба писати в усіх словах

- А невідомий інду..зм, переможний ф..ніш
- Б малий еліпсо..д, беззаперечний тр..умф
- В надміцний т..тан, радіоактивний цез..й
- Г тонка грац..я, визнаний пр..оритет

Вправа 6. У всіх словах якого рядка на місці крапок пишеться и?

- А п..тарда, п..кулі, с..ртакі, ф..аско
- Б пат..о, р..петитор, ш..фон, деф..ле
- В пер..метр, пр..нтер, реч..татив, імб..р
- Г ор..гінал, брав..симо, к..парис, інс..нуація
- Д д..ктатор, д..відент, експер..мент, бенеф..с

Тема 15. Правопис е / и у суфіксах.

И пишеться: 1. У суфіксах ик, ич, иш, иськ, ович, ник. А також ичок, ичк <- ик, иц. 2. У суфіксі ив(о), в іменниках середнього роду, які означають продукт праці. Виятки: 3. У суфіксі ин в іменниках 2 відміни чоловічого роду, які означають національність або місце проживання. Але: у множині ин випадає. 4. Суфікс ин в іменниках жіночого роду 1 відміни. 5. Суфікс ин пишемо у присвійних прикметниках, які утворилися від іменників 1 відміни і стоять після приголосного. 6. У суфіксах ир, ист та изм в іншомовних словах, коли ці суфікси стоять після приголосних «де ти з'їси цю чашу жиру». Виятки: 7. У суфіксі инн в іменниках середнього роду, які означають збірні поняття.	<i>братик, родич, Петрович, видо- вище, видовисько, краківник віничок</i> <- бо <i>віник, вуличка</i> <- <i>вулиця</i> <i>печиво, морозиво, прядиво</i> <i>марево, зарево, сяєво, масво, мрево. вірменин, росіянин, киянин, грузин</i> <i>росіяни, вірмени, кияни долина, козаччина, господиня</i> <i>мама – мамин, Оля – Олин</i> <i>дантист, класицизм, бригадир</i> <i>борьбист, побутовизм, речовизм.</i> <i>гарбузиння, картоплиння</i>
Е пишемо: 1. У суфіксах еньк, енк, єнк, есеньк, тель, елезн, ер(о). А також ечок, ечк <- від слів без ик, иц	<i>малесенький, безбатченко, Гор- дієнко, довжелезний, приятель, шестеро</i> <i>мішечок</i> <- <i>мішок, кришечка</i> <- <i>кришка</i>

2. В суфіксі ення в іменниках середнього роду 2 відміни.	<i>значення, завершення, зміщення</i>
3. В суфіксі ен(я) в іменниках середнього роду 4 відміни.	<i>качєня, левєня, хлопчєня</i>
4. В суфіксі єн в іменниках типу імена, пелена, письмена.	<i>зроблений, вивчений, поділений</i>
5. В суфіксі єн у пасивних дієприкметниках.	

Вправа 1. Переписати, на місці крапок уставляючи пропущені букви.

1. Довге гарбуз...ння вилізло на курінь і почіплялось по тину. (*І. Нечуй-Левицький*) 2. Та це ж цвіте гарбуз! Його довге огуд...ння скрізь простяглося на вгороді. (*О. Донченко*) 3. Вже з городів, певно, позбирали, на загату склали картопл...ння... (*В. Колодій*) 4. Тихо плівло павут...ння, і тоненька хмарина лежала над яром, наче капустяний листок. (*М. Вінграновський*) 5. Он лінивий лин смокче крізь сон багов...ння. (*Дніпрова Чайка*)

Вправа 2. Спишіть слова, уставляючи пропущену букву е, и або і. Позначте суфікси та обґрунтуйте написання.

Добр...во, мар...во, пал...во, мороз...во, діж...чка, річ...чка, кош...чок, вогн...чок, вул...чка, лож...чка, піднес...ння, кач...ня, павут...ння, гус...ня.

Завдання 3. Запишіть слова, уставляючи замість крапок потрібні букви. Виділивши суфікси, згрупуйте за ними слова.

Марш...вий, улюбл...нка, довжел...зний, лев...ня, тонюс...нький, гол...вка, уроч...стий, гутаперч...вий, чищ...н...я, плет...во, зразк...вий, перц...вий, язич...ще, гарн...сєний, песц...вий, волоч...ння, соняшнич...ння, бат...чко, кус...чок, лосос...вий, рог...вка, берез...вий, морж...вий, хлібн...чка, вдалеч...нь, сов...ня, крап...чка, марин...ваний, опис...ван...ий, закресл...ваний, камінч...к, пол...чко, сестр...чка, сургуч...вий, аналіз...ван...ий, глибоч...нь, запрограм...ван...ий, алич...вий, небил...чка, кур...чка, кач...чка, емал...вий, со...вий, копі...чка, лож...чка, марганц...вий.

4. Із прикметниками, якщо перед ними стоять слова: вельми, дуже, надто, надзвичайно. 5. Немає пишемо разом, якщо йдеться про безособове дієслово 6. У таких частках: нехай, невже; у таких сполучниках: немов, немовби, немовбито, неначе, неначебто, незважаючи з неозначеними займенниками.	Вельми невеселий день. Надто неухважний учень. <i>У мене немає настрою.</i> <i>неабихто, неабищо, неабиякий, неабиде</i>
Не з різними частинами мови пишемо окремо: 1. З іменниками, прикметниками, дієприкметниками, які мають протиставлення зі сполучником а. 2. З іменниками, прикметниками, числівниками, які мають чітке заперечення, тобто виступають присудком. 3. З іменниками, займенниками, числівниками, дієсловами, якщо вони вживаються без не. 4. З такими частинами мови: не до ладу, не в силі, не взмозі, не до вподоби. 5. Якщо дієприкметник виступає присудком. 6. Не має пишемо окремо, якщо йдеться про особове дієслово.	<i>не політі, а засохлі; не друг, а ворог</i> <i>Він не друг.</i> <i>не зима, не літо; не я, не ти</i> <i>Квіти не політі.</i> <i>Він не має бажання вчитися.</i>

Вправа 1. Випишіть слова і поясніть їх правопис.

Незважаючи, на недуга, несамовито, неволити, недовиконувати, недоїдати, неук, негода, недотепа, недобачати, не добачити, невдовзі, нехтуючи, нестямившись, нехай, недоїдати, немов, недочувати, неначе, немовби, недописаний, неважаючи на, немовбито, недоліток, неволя (рабство), незабаром, ненавидіти, незчутися, невже, неправда (брехня), негайний, нездужати (хворіти), нестямитися, невеселий (сумний), нехай, неспіливий (боязкий), неабищо, недалеко (близько),

недарма (з користю), незчутися недурно (добре), нездужати (хворіти), непокоїтися (хвилюватися), негасимий, неже, неабиякий.

Вправа 2. Напишіть *не* разом або окремо зі словами й поясніть правопис.

Не/навість, не/боязкий, а хоробрий, не/гаразд, не/мічний, не/жить, не/абиякий, не/благонадійний, не/видимість, не/вперше, не/впізнати, не/дозрілий, не/до/речі, не/ясний, а похмурий, не/любов, не/начебто, не/досягати, не/зайнятий справами, не/до/ладу, не/вимушений, не/абихто, не/мовби, не/з'ясоване досі питання, не/там, не/легко, не/забутий усіма вчинок, не/дорослий, не/дорого, а дешево, не/в'янучий, не/близький, не/зважаючи, не/врожай, не/дбалий, не/завжди, не/захищений від вітру, не/краще, не/істотно, не/пекучий, не/переконливий, не/досягати, не/вблаганний, не/проворний, не/часто, не/надійний, не/вагомість, не/в'язка, не/габаритність, не/герметичність, не/гігроскопічний, не/горючий, не/кондиційний, не/кристалічний, не/легований, не/леткий, не/метал, не/оборотність, не/однорідність, не/відбивний, не/плавкий, не/провар, не/провідник, не/прозорість, не/пропорційність, не/тривкий, не/рівноважний, не/розрізний, не/рознімний, не/розчинність, не/ржавіючий, не/спалимий, не/стисливість, не/ковзний, не/змочуваність, не/змивний, не/збіг, не/спряжений, не/розмірний.

Вправа 3. Запишіть слова, знімаючи ризик.

Не/вблаганний, не/густо, не/в'янучий, не/краще, не/врожай, не/жить, не/мічний, не/знаний, не/забутий усіма вчинок, ні/кроку далі, не/мовби, не/щастя, не/йти, не/досушити, не/зважаючи на, не/здужати, не/привітний, не/далеко, не/спроста, ні/скільки, не/доречний, не/абиякий, не/білений, не/доліт, не/дорого, а дешево, не/до/виконати, ні/одна зернина, не/співаючи, не/охота, ні/що, не/мій, не/дев'ятий, не/раз, не/досить, не/проворний, не/істотно, не/до/спілий, не/з'ясоване досі питання, не/там, не/переконливий, ніде не/знаний, не/активний, ні/сенітниця, не/вдогад, не/гадано, не/цілком, ні/звідки, не/зовсім, не/славити, а ганьбити, не/малюючи, не/дуже, не/навість, ні/що, ні/сотні, не/активний, документ ще не/написаний, не/дарма, не/підписаний зошит, ні/яковість, не/допущений до іспиту студент,

не/збудований, ні/живий ні/мертвий, не/по/українському,
не/вблаганний, ні/трохи, не/ржавіюча сталь, ні/при/кому, не/добачати.

Вправа 4. Розподіліть дісприкметники з НЕ: А - пишеться разом, Б - пишеться окремо

(не) скошена трава.
(не) політі досі квіти.
(не) бачена краса.
(не) бачена ніколи фортеця.
(не) скінченні мрії.
(не) скінчена розмова.
(не) замкнені двері.
ще (не) замкнені двері.
ні чим (не) підтверджений факт.
ні до кого (не) спрямоване слово.
довго (не) стихаючий вітер.
ще (не) дозрілі хліба.

Вправа 5. Відредагуйте прислів'я

Дурням закон не писан.
У лінивого піч до спини не прив'язана, а приклеїна.
Чого Івась ненавчений, того Іван не буде знати.
Чоловіка б'ють не лежачого, а ледачого.
Пес бреше, бо співати не привичиний.

Тема 17. Правопис службових частин мови

Разом пишемо частки 1. аби-, ані-, де-, чи-, що-, як- у складі будь-якої частини мови, окрім сполучників прислівникового типу: 2. Частки би (б), же, ж, то що у складі сполучників: 3. –ся (-сь):	абиякий, аніскільки, дедалі, чим-дужче, щосили. абощо, щодо, атож, немовби, начеб, мовби, неначебто, авжеж, надіється, вклонивсь, чиїсь, десь, кудись.
Через дефіс пишемо частки: – бо, -но, -то, -от, -таки, які підсилюють зачення слова: Але: біжи ж бо (біжи-бо), тому ж то (тому-то). будь-, -небудь, казна, хтозна- у складі прислівників і займенників:	біжи-бо, стривай-но, давай-но, приїхав-таки, але: таки приїхав, треба-таки, але: таки треба. будь-хто, який-небудь, хтозна-скільки (але: будь із ким, хтозна у скількох).
Окремо пишуться частки хай, нехай, би(б), за допомогою яких утворюються форми наказового та умовного способів дієслова: ж (же), що відіграє видільну роль у реченні:	хай живе, пішла б, зайшов би. Ходи ж зі мною. Він же великий учений.
Сполучники пишуться разом: ті, які становлять тісне поєднання повнозначних слів із частками або прийменниками	адже, аніж, втім, мовби, мовбито, начеб, начебто, немов, зате, немовби, немовбито, проте, також, тобто, якщо, щоб, теж, отож, нібито, отже, причому, притому.
Через дефіс пишемо сполучники: Отож-то, тим-то, тільки-но, тому-то, якби-то	
Окремо пишуться сполучинки: з частками б, би, ж, же	або ж, адже ж, але ж, а як же, бо ж, коли б, отже ж, хоча б, хоч би, що ж до.

складені сполучники	дарма що, для того щоб, з того часу як, так що, після того як, через те що, тому що, але: тимчасом як, незважаючи на те що, затим що.
Прийменники пишуться разом Утворені сполученням одного або двох прийменників із будь-якою частиною мови Складні прийменники, утворені з двох простих прийменників	внаслідок, замість, навколо, наприкінці задля, заради, окрім, посеред, проміж
Окремо пишуться прийменники складені прийменники прийменники зі(зо), наді(надо), піді(підо), переді(передо), уві, ув	в напрямі, в результаті, залежно від, відповідно до, під кінець, у зв'язку з, на шляху до, незважаючи на, що ж до. зі мною (зо мною), піді мною, переді мною, уві сні, ув імлі.
Черездефіс пишуться прийменники Складні прийменники з початковими з-, із-	з-за, з-над, з-попід, з-проміж, із-за, з-перед, з-поза.

Вправа 1. Запишіть правильно сполучники.

Ад/же, ото/ж, тако/ж, але/ж, а/ні/ж, мов/би, не/наче/б/то, коли/б/то, наче/б, що/б, то/ж, через/те/що, то/б/то, при/тім, ні/би/то, тільки/що, тим/часом, тим/то, як/що, в/міру/того/як, тільки/но, за/те, дарма/що, не/зважаючи/на/те/що, не/мов/би, поки/що, що/духу, це/б/то.

Вправа 2. Перепишіть словосполучення і розкрийте дужки. Поясніть правопис сполучників.

Його шанують (за)те, що ніколи не підводить; вона втомилася, (за)те зробила справу; (як)би там не було, а ми це зробили; (як)би не гомін, то я б зосередився; він написав матері (про)те, що незабаром приїде; шлях дуже тяжкий, (про)те правильний; (що)б подарувати їй на день народження, (що)б вона зраділа; я (те)ж був дуже щасливий; він повторював одне і (те)ж.

Вправа 3. Перепишіть, розкриваючи дужки.

1. Як (би) я була зіркою в небі, я б не знала ні туги, ні жалю. 2. Вітри проспівують над хвилями нив про (те), як в негоду він край боронив. 3. Де б він не був, що (б) з ним не трапилось, звикнув ніколи не схиляти голову. 4. Наша сила – то (ж) лавина. 5. Блискавки тримав поет в руці – то (ж) блискавки він кидав і з трибуни. 6. Хотіла б я піснею стати у сюю хвилину ясну, що (б) вільно по світі літати, що (б) вітер розносив луну. 7. Все одно, що (б) не сталось, ми розлучимось. 8. У мене одна думка: як (би) нам нашу красну мову так високо підняти, як підняв її Шевченко у пісні.

Вправа 4. Запишіть подані речення, знімаючи ризик у виділених словах. Визначте, у якому випадку вжито сполучник, а в якому — інші частини мови.

1. Що/б жить — ні в кого права не питаюсь. 2. Хотіла б я піснею стати у сюю хвилину ясну, що/б вільно по світі літати. 3. Я люблю тебе, друже, за/те, що не можна тебе не любити. 4. Було тісно, за/те тепло. 5. Як/би мені черевики, то пішла б я на музики. 6. Як/би не крутила хуртовина, блисне промінь — крига розтає. 7. Та/ж ми з тобою колись були товариші. 8. Але й у вовчому тілі зберіг він первісну вдачу: та/ж сивина, як була, і лють на обличчі та сама. 9. Життя таке коротке — то/ж спішімо робити добро. 10. Не грайся хлібом — то/ж бо гріх!

Вправа 5. Запишіть прийменники разом, окремо або через дефіс.

(За) ради миру, (на) перекір знегодам, з (по) за хат, (із) за лісу, (на) зустріч бурі, (по)серед жит, (з) за дерев, (залежно) від обставин, (з) перед носа, (по) під вікнами, (з) над річки, (по) за село, (під) час бою, (в) наслідок чвар, (за) для вас, з (по) між гілля.

Вправа 6. Перепишіть речення, розкриваючи дужки.

1. Тече вода (із) за гаю та (по)під горою. Хлюпочуться качаточка (по) між осокою. 2. Геть (по) над морем, над хвилями синіми в'ються, не спиняться чаєчки білії. 3. Ллється з (по) за хмар проміння тепле і голубувате. 4. Зелений вершник з сивих гір помчавсь горбкам (на) перекір. 5. Дорога гадюкою звивалася (в) здовж потоку. 6. (З) під лісового корча б'є джерельце русявої чистої тиші. 7. (Під) час канікул я часто буваю в лісі. 8. Хіба не вірите, що скоро день засвіте, що сонце наше вже (з)за обрію встає, що хід його спинить ніщо не зможе

(в)світі і цвіту нашого ніщо вже не уб'є. 9. (На)перекір вогню й залізу ми наступаєм (на)село. 10. Я чув (уві) сні, як (наді) мною шепотілись віковічні сосни.

Вправа 7. Напишіть слова разом, окремо або через дефіс.

Тоді/то, аби/коли, тільки/б, так/то, аби/хто, тому/таки, чи/що, хто/зна/як, аби/тільки, мов/би/то, а/ні/когісінько, тому/то, куди/небудь, казна/з/ким, де/хто, будь/як, а/вже/ж, що/ночі, тільки/що, як/найсерйозніше, той/таки, де/в/кого, де/які, де/небудь, що/до, все/таки, пізнав/таки, таки/зрозумів, усе/ж/таки, як/от, що/ж/до, що/хвилини, де/в/чому, з/ким/небудь, будь/що/будь.

Вправа 8. Запишіть подані слова, поясніть їх правопис.

Скиньте/но, скинути/б, вирушили/ж, домовились/таки, ще/й, відпочинь/бо, відгорніть/же/бо, таки/відбили, вдарили/ж/таки, ну/й, якось/то, як/от, та/й, записав/же, все/таки, принесіть/же, невже/сказав, саме/тому, майже/вчасно, наверстали/таки, схаменіться/же/бо, таки/виконали, навряд/чи/справились, заспівайте/ж/б, хоча/б/знати що/правда, що/сили, тільки/що, поки/що, наві/що, ані/когісінько, де/хто, хтось/то, будь/який, де/небудь, а/ні/як, як/най/детальніше, коли/б/то, ні/би/то, не/мов/би, не/наче/б/то, казна/з/ким, де/з/ким, будь/до/кого, аби/тільки, хто/зна/де, все/таки, зробив/таки, дарма/що, що/дня, аби/куди, де/інде, не/аби/хто, не/аби/який, де/не/де, де/котрий, де/чий, де/який, будь/де, хтось/то, що/правда, ані/когісінько, ні/хто, ні/в/кого, ні/за/що, аби/де, хто/зна/як, як/най/дорожче, хтось/таки, аби/тільки, все/ж, ото/ж, а/як/же, як/раз, а/все/ж/таки, з/ким/не/будь, таки/пішов, зробив/таки, не/мов/би/то, не/наче/б/то, то/ж, дарма/що, хто/зна/який, ні/би, чим/дуж.

Тема 18. Чергування у / в, і / й

I. У пишеться: 1. На початку речення перед наступним приголосним. 2. Між приголосними. 3. Перед в, ф, льв, ств, хв тощо.	<i>У місті холодно. Сидів у залі, був у кіно. Були у Львові. У мене, у тата свято – день на-</i>
---	---

Після паузи (кома, двокрапка, тире, три крапки), перед приголосним.	<i>родження.</i>
П. В пишеться: 1. На початку речення перед голосним. 2. Між голосними. 3. Після голосного перед приголосним (крім в, ф, льв, ств, хв). 4. Після паузи (кома, двокрапка, тире, три крапки), перед голосним. 5. Після приголосного, перед голосним	В озері глибоко. Плавали в озері. Писала в документі У мене, в Олега завтра буде судове засідання Був в архіві.
Не відбувається чергування у-в Коли слово вживається тільки з у або з в, а при чергуванні міняється лексичне значення. В іншомовних словах. У власних назвах. Винятки: Україна – Вкраїна (тільки у художніх творах).	в права – у права. утопи, ураган. Ужгород, Власюк, Владивосток.
І пишеться: На початку речення. Між приголосними. При зіставленні (при антонімах). Після паузи (кома, двокрапка, тире, три крапки), перед приголосним. Перед йотованими (я, ю, є, ї, йо).	І ти поїдеш, і один у полі воїн. І хто б там що кому не говорив, а згине зло і правда переможе Він і вона, там і тут. Червоне і чорне, війна і мир. І я, і ти поїдемо на екскурсію. Оля і Яна, Ганна і Йосип.
Й пишеться: Між голосними. Після паузи (кома, двокрапка, тире, три крапки), перед голосним.	Оля й Анна. І Лев, й Олександр ходить на спецкурс.

Вправа 1. Запишіть словосполучення, вставляючи потрібний сполучник і чи й.

Ольга...Олег, пам'ять...серце, квітни...одцвітали, війна...мир, троянди...виноград, купив...подарував, дощ...сніг, ручки... олівці, здав...забув, помідори...огірки, жоржини...айстри, прийшов...побачив, фрукти... овочі, Арктика...Антарктика, інститути...університети, батьки...діти, Ольга...Андрій, пам'ять...серце, на траві... квітках.

Вправа 2. Перепишіть речення, розкриваючи дужки, поясніть правила чергування у – в, і – й.

1. В, у) (У, В)країні збереглося немало дерев-старожилів. Одне з них — (у, в) Луцьку. Це ясен (у, в) три обхвати. Йому 200 років. Цей ясен — (в, у)люблене дерево Лесі (В, У)країнки. Воно охороняється законом.

2. Оселились (у, в) Києві, прийшов (і, й) запитав, гетьман (і, й) за-порожці, дерева (і, й) кущі, працював (у, в) вечері, (у, в) кімнаті, Іван (і, й), Марічка, сіли (у, в) автобус, час (і, й) ти.

3. Ми (і, й) ви, були (в, у) Черкасах, дивитися (в, у) очі, години (з, із, зі, зо) дві, стіл (і, й) шафа, рукавичка (з, із, зі, зо) шкіри, Ольга (і, й) Ірина, я (з, із, зі) тобою, пиріг (з, із, зі, зо) маком, сказав (і, й) пішов, був (в, у) Києві, Олеся (і, й) Катерина, сніг (з, із, зі) вітром, опинитися (в, у) небезпеці, (з, із, зі, зо) врахуванням обставин, Марія (і, й) Олег, прибрати (з, із, зі) столу, зберігати (у, в) погребі, перепитувати (в, у) когось.

4. Аби руки (і, й) охота, буде зроблена робота. Бджола мала, а (і, й) та працює. (В, у)пертість (і, й) труд (в, у)се перетруть. (В, у)се (в, у) робот, як віл (у, в) ярмі. (І, й) ночі не має, (у, в)се робить (і, й) робить. Риба (у, в) воді, а людина (в, у) труді. Хто не працює (в, у) будні, тому (і, й) вихідного нема. Щастя (і, й) труд поруч живуть.

Вправа 3. Вставте в подані слова пропущені літери у чи в.

Дістатися берега ..плав, перетнув ..плав; піднятися ..гору, поглянув ..гору; почав ..тюжити, почала ..тюжити; важко ..піймати, зміг ..піймати; захотіла ..плинути, захотів ..плинути; яскраво ..являти, припинив ..являти; дбайливе ..порядкування, алгоритм ..порядкування; мистецтво ..правління, залишитися без ..правління; переконливо

..прошувати, готовий ..прошувати; швидка ..рбанізація, процес ..рбанізації; бажав ..рвати, бажала ...рвати; наказ ..регулювати, наказали ..регулювати; запропонував ..резонити, запропонувала ..резонити; намагання ..рівноважити, радий ..рівноважити; молодий ..рядовець, призначення ..рядовця; вирішив ..спадкунати, поспішала ..спадкуаиги; якість ..теплення, вчасне ..теплення; працювати ..п'ятьох, танок ..п'ятьох; чай ..прикуску з медом, ласувала ..прикуску з медом; крутий ..клон, котитися під ..клон.

Завдання 4. Прийменник у на місці пропуску слід уживати в усіх словах рядка

- А.** перебував ... Вашингтоні, експонат ... музеї, наймиліше ... світі
- Б.** поїхати ... відрядження, птах ... небі, купити ... аптеці
- В.** побувати ... Львові, квітник ... саду, покласти ... узголів'я
- Г.** приведення ... відповідність, участь ... форумі, оселя ... рушниках
- Д.** висновок ... статті, запевнили ... добросусідстві, вишня ... цвіту

Завдання 5. Правил чергування у — в дотримано в рядку

- А.** в нашій країні
- Б.** збиратися в дорогу
- В.** навчалися у академії
- Г.** тайга, одягнена в хвою
- Д.** у останньому вагоні.

Тема 19. Правопис власних назв

1. З В. Л. пишуться ім'я, прізвища, по-батькові, псевдоніми, клички. Але: - Прізвища та імена людей, які стали загальними, пишуться з м. л. - Назви народів, племен, національностей, людей за місцем проживання - з м. л.	Леся Українка, Тарас Григорович Шевченко, Анна-Марія, Каменяр галіфе, максим (кулемет), дизель, рентген араби, литовці, кияни, ацтеки, полтавець
---	---

• Прізвища людей, уживані в загальному значенні, які не втратили свого позитивного значення, - з В. Л. Прізвища людей, які вживаються зневажливо, - з м. л.	Нам потрібні Шевченки, Гоголі, Вернадські чингісхани, гітлери, наолеони
2. Міфологічні істоти та божества - з В. Л.	Аполлон, Ахіллес, Будда, Перун
3. • Назви героїв у казках, байках та драматичних творах - з В. Л. Але: назви персонажів, які вживаються у загальному значенні - з м. л. (найчастіше через дефіс).	<i>Червона Шапочка; Той, що в скалі сидить; Дід Мороз</i> <i>баба-яга, дід мороз, іван-покиван</i>
4. • Назви найвищих державних посад України та інших країн пишуться з В. Л. Але: назви посад, звань, учених, студентів, титулів, чинів, рангів пишуться з м. л.	<i>Президент України, Голова Верховної Ради України, Прем'єр-міністр України</i> <i>міністр освіти, депутат, народний артист, заслужений діяч мистецтв</i>
5. • Клички тварин пишуться з В. Л. Але: назви порід тварин пишуться з м. л.	<i>собака Сірко, кішка Сніжинка</i> <i>бульдог, вівчарка</i>
6. Назви сортів рослин у спеціальній літературі пишуться з В. Л. Але: назви сортів рослин у загальному вжитку пишуться з м. л.	<i>Антонівка, Білий налив (яблуні), груша Лісова красуня, слива Угорка</i> <i>антонівка, лісова красуня, угорка</i>
7. Астрономічні назви незалежно від кількості слів, крім загальних назв пишуться з В. Л. Але: слова <i>земля, місяць і сонце</i> пишемо з В. Л. тільки тоді, коли вони є астрономічними назвами.	<i>зірка Альтаїр, комета Галлея, Великий Віз</i> <i>Земля, Місяць, Сонце</i>
8. Назви сторін світу пишуться з м. л. Але: якщо під сторонами світу розуміються краї чи народи, то пишемо з В. Л.	<i>південь, північ</i> <i>Далекий Схід, Західна Україна, країни Заходу</i>
9. Географічні назви пишуться з В. Л. Але: • Якщо до складу географічної	<i>Арктика, Чорне море, Зелений мис</i>

назви входить загальна назва, що втратила своє первісне значення, то вона також пишеться з В. Л. Якщо до складу іншомовних географічних назв входить загальна назва, яка не прижилася в українській мові у своєму значенні, то вона пишеться з В. Л.	<i>Біловезька Пуца, с. Зелений Гай, м. Біла Церква</i> <i>Аю-Даг (гора) (але: Кайзер-плац, Трентов-парк, оскільки слова «плац» та «парк» прижилися)</i>
10. Назви вулиць, каналів, течій, шляхів, парків, майданів пишуться з В. Л.	майдан Незалежності, Південно-Західна залізниця, вул. Шевченка
11. Назви найвищих державних установ України, назви союзів держав та найвищих організацій пишуться з В. Л.	Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Організація Об'єднаних Націй
12. Назви держав та адміністративно-територіальних одиниць пишуться з В. Л.	Держава Бахрейн, Арабська Республіка Єгипет, Князівство Монако
13. Назви орденів, медалей пишуться з В. Л.	медаль «За відвагу», орден «Матері-героїня», орден Княгині Ольги
14. Релігійні поняття, книги, релігійні свята пишуться з В. Л.	Бог, Син Божий, Матір Божа, Біблія, Великдень
15. Назви свят пишуться з В. Л.	Восьме березня, День Перемоги, Новий рік
16. Назви літаків, тракторів, машин пишуться з В. Л.	літак « <i>Мрія</i> », трактор « <i>Білорусь</i> », машина « <i>Таврія</i> »
17. Назви виробів, продуктів пишуться з В. Л.	цукерки « <i>Пташине молоко</i> », морозиво « <i>Пломбір</i> », торт « <i>Київський</i> »
18. Умовні назви санаторіїв, таборів, садочків, ресторанів пишуться з В. Л.	табір « <i>Беркут</i> », садочок « <i>Сонечко</i> »
19. Назви наукових та художніх творів пишуться з В. Л.	роман « <i>Три мушкетера</i> », роман « <i>Червоне і чорне</i> »
Слова, у яких тільки перше слово літери: Назви міністерств та інших організацій, що складаються з кількох слів.	пишеться з великої <i>Міністерство освіти України, Палата мір і вимірних знаків, Українське товариство охорони пам'яток історії та культури</i>

1. Назви партій України та інших країн. 2. Установи місцевого значення. 3. Міжнародні і закордонні громадські, професійні органи. 4. Назви академій, інститутів, навчальних закладів, парків, театрів, незважаючи на те, що перше слово загальне. 5. У назвах замків, храмів, архітектурних пам'яток, революцій, війн, битв. Але: назви історичних епох, подій, війн, геологічних періодів, які стали загальними пишуться з м. л. 6. Назви документів, угод.	<i>Народний рух України, Ліберальна партія Великобританії</i> <i>Дніпровський відділ охорони здоров'я, Тополівська восьмирічна школа</i> <i>Товариство об'єднаних українських канадців</i> <i>Академія наук України, Кінотеатр ім. Довженка, Парк культури ім. Глоби</i> <i>Золоті ворота, Андріївська церква, Києво-Печерська лавра</i> <i>громадянська війна, хрестові походи, доба феодалізму</i> <i>Конституція України, Акт проголошення незалежності України</i>
Відносні і присвійні прикметники: 1. Присвійні прикметники (ів//ов, ев; їв//єв; ин; їн), які відповідають на питання чий? пишуться з В. Л. Але: якщо присвійні прикметники входять до фразеологізмів або наукових термінів, то вони пишуться з м. л. 2. Відносні прикметники із івськ, ївськ, инськ, їнськ пишуться з м. л. Але: якщо ці прикметники можна замінити словами: імені, пам'яті, то вони пишуться з В. Л. 3. Прикметники, які входять до складу складених особових назв як прізвиська пишуться з В. Л. 4. Прикметники, утворені від географічних назв, які входять до скла-	<i>Грінченків словник, Шевченкові поезії, Маріїн, Олин</i> <i>ахіллесова п'ята, домоклів меч, базедова хвороба</i> <i>шевченківські поезії, тичинківський стиль</i> <i>Шевченківська премія, Франківські читання</i> <i>Данило Галицький, Ярослав Мудрий</i> <i>Харківський тракторний завод, Київський метрополітен, Київсь-</i>

дених назв пишуться з В. Л. Але: прикметники, які означають місцезнаходження об'єкта пишуться з М. Л.	<i>ка середня школа №155</i> <i>дніпровські кручі, київські парки</i>
Скорочені назви: 1. Назви одиничних установ пишуться з В. Л. 2. Складноскорочені назви, що складаються з початкових літер пишуться з В. Л. 3. Складноскорочені назви, що складаються з початкових звуків пишуться з М. Л.	<i>Інтернет, Укртелеком</i> <i>АТС, НЛО, ВНЗ</i> <i>вуз, рагс, неп</i>
Відносні і присвійні прикметники: 5. Присвійні прикметники (ів//ов, ев; їв//св; ин; їн), які відповідають на питання чий? пишуться з В. Л. Але: якщо присвійні прикметники входять до фразеологізмів або наукових термінів, то вони пишуться з М. Л. 6. Відносні прикметники із івськ, ївськ, инськ, їнськ пишуться з М. Л. Але: якщо ці прикметники можна замінити словами: імені, пам'яті, то вони пишуться з В. Л. 7. Прикметники, які входять до складу складених особових назв як прізвиська пишуться з В. Л. 8. Прикметники, утворені від географічних назв, які входять до складених назв пишуться з В. Л. Але: прикметники, які означають місцезнаходження об'єкта пишуться з М. Л.	<i>Грінченків словник, Шевченкові поезії, Маріїн, Олин</i> <i>ахіллесова п'ята, домоклів меч, базедова хвороба</i> <i>шевченківські поезії, тичинківський стиль</i> <i>Шевченківська премія, Франківські читання</i> <i>Данило Галицький, Ярослав Мудрий</i> <i>Харківський тракторний завод, Київський метрополітен, Київська середня школа №155</i> <i>дніпровські кручі, київські парки</i>

Вправа 1. Розкрийте дужки і вставте велику або малу літеру.

(г)енеральний (с)екретар ООН, (п)резидент України, (г)олова (в)ерховної (р)ади України, (п)рем'єр-(м)іністр Канади, (м)іністерство (о)світи і науки України, (з)ахідна Україна, (к)раїни (з)аходу, (б)ульвар Тараса Шевченка, (м)айдан (н)езалежності, (р)еспубліка (б)олгарія, (у)горська (р)еспубліка, (к)орейська (н)ародно-(д)емократична (р)еспубліка, (р)івненська (о)бласть, (у)манська (м)іськрада, (ш)евченкові поезії, (ш)евченківські поезії, (ш)евченківська премія, (н)обелівська премія, (в)олодимир-(в)олинський, (н)аціональний (б)анк України, (к)иївський (б)удинок (м)од, (к)иївський (н)аціональний (е)кономічний (у)ніверситет, (д)ень (н)езалежності України, (р)іздво, (а)ндріївська (ц)ерква, (в)олодимирський (с)обор, (к)ієво-(п)ечерська (л)авра, (д)ержавний (м)узей (о)бразотворчого (м)истецтва, (ц)ентральна (н)аукова (б)ібліотека АН України ім. В. Вернадського, (п)ромінвестбанк України, (б)анк (а)валь, (є)вропейське (е)кономічне (с)півтовариство, (м)іжнародний (в)алютний (ф)онд, (р)ада (б)езпеки, (н)аціональна (о)пера України, (п)олісся, (с)танція (м)етро (л)ибідська, (з)акарпаття, (ч)ернігівська (о)блспоживспілка, (о)дещина, (п)риазов'я, (д)онбас, (з)бройні (с)или України, (ц)ентральне (у)правління (в)сеукраїнського (т)овариства (п)росвіта ім. Тараса Шевченка, (ц)ентральна (р)ада, (п)арламент, (с)енат, (к)онституційний (с)уд України, (о)рден (в)ітчизняної (в)ійни, (м)едаль (з)а (в)ідвагу, (о)рден (к)нязя (я)рослава (м)удрого, (є)зопівська (м)ова, (б)іблія, (б)ожа (м)атір, (є)поха (в)ідродження, (н)аціональний (у)ніверситет (к)ієво-(м)огилянська (а)кадемія, (у)країнська (д)ержава; (д)ержавний (к)омітет з (н)ауки, (т)ехніки і (п)ромислової (п)олітики України; (д)октор (е)кономічних (н)аук, (м)іжнародна (с)пілка (у)країнських (п)ідприємців (МСУП). (О, о)рганізація (О, о)б'єднаних (Н, н)ацій, (Р, р)еспубліка (М, м)олодова, (В, в)олодимир (В, в)еликий, (Б, б)алет «(З, з)апорожець за (Д, д)унаєм», (Б, б)удинок (Х, х)удожника, (Г, г)азета «(В, в)ечірні (В, в)істі», (У, у)країнська (П, п)равославна (Ц, ц)ерква, (Д, д)ід (М, м)ороз, (Б, б)удда, (П, п)резидент (А, а)кадемії (Н, н)аук (У, у)країни, (М, м)авка, (В, в)еликий (В, в)із, (В, в)улиця (П, п)єтра (С, с)агайдачного, (П, п)ерська (З, з)атока, (М, м)іжнародний (К, к)омітет (Ч, ч)ервоного (Х, х)реста, (М, м)іністерство (К, к)ультури (У, у)країни, (Р, р)еспубліканське (В, в)иробниче (О, о)б'єднання «(П, п)оліграфкнига», (Г, г)отель «(З, з)олотий (К, к)олос», (Ш, ш)оста (С, с)есія (К, к)иївської (О, о)бласної (Р, р)ади, (Н, н)обелівська (П, п)ремія, (Д, д)амоклів (М, м)еч.

Вправа 2. Перепишіть речення. Розкрийте дужки і вставте велику чи малу літеру.

1. Гей, нові (к)олумби й (м)агеллани, напнемо вітрила наших мрій! (*В. Симоненко*) 2. Не всі стародавні (г)реки були (а)фродітами, (г)еркулесами, (а)поллонами, але в них був ідеал краси, і вони бачили її в різних проявах, увічнювали її (*О. Довженко*). 3. Пошли, доле, гнів, і ненависть, і гордість оборонцям і визволителям нашої (б)атьківщини! (*О. Довженко*) 4. Всяк (ш)отландець вільний — пан своєї (б)атьківщини (*Леся Українка*). 5. Наші предки, (с)тародавні (с)лов'яни, подібно до (а)нглосаксів, ділили рік на дві частини: зиму і літо або на зимове і літнє сонцестояння — (к)оляду і (к)упала (*О. Воропай*). 6. Бароко — художній стиль у мистецтві, (б)атьківщиною якого є (і)талія. Головна особливість цього стилю — вигадливість, підкреслена урочистість, переважання декоративного над практично-корисним. Назва терміна «(б)ароко» походить від (п)ортугальського «перола барокка», що перекладається як «перлина вигадливої форми».

Вправа 3. Напишіть слова і словосполучення з великої або малої літери. Поясніть правила їх написання.

I. (к)обзар, (м)арко (в)овчок, (к)аменяр, (к)арпенко-(к)арий, (р)обінзон, (п)лутоній, (а)хіллес, (ш)евченкіана, (к)вітка-(о)снов'яненко, (а)нтей, (д)емон, (л)ісовик, (п)інчер, (л)иска, (п)антелеймон (к)уліш, (в)асиль (с)имоненко, (о)м, (к)юрі, (ж)учка, (г)нідко, (р)усалка, (і)васик- (т)елесик. II. (г)рінченків словник, (ш)евченкові поезії, (п)ушкінські рукописи, (г)ордіїв вузол, (ш)евченківські читання, (а)ндрієві книжки, (б)ертолетова сіль, (п)етрів батіг, (р)ентгенівські промені, (ф)ранківські сонети, (я)рослав (м)удрий, (н)обелівська премія, (с)ізіфова праця, (п)отебнянські читання, (г)айморова порожнина, (ч)ернігівські дівчата, (ф)ранківська кімната, (ф)ільчина грамота. III. (к)иево-(м)огилянська (а)кадемія, (к)иево-(п)ечерська лавра, (і)нститут (к)ардиології ім. М.Д. Стражеска при (а)кадемії (м)едичних (н)аук України, (м)іністр (о)світи і (н)ауки (у)країни, (д)ень (н)езалежності (у)країни, (м)аріїнський (п)алац, (у)країнська (е)кологічна (а)соціація “(з)елений (с)віт”, (н)аціональний (б)анк (у)країни, (т)ранснаціональна (р)адикальна (п)артія, (у)країнсько- (к)анадське спільне (п)ідприємство “(к)обза”, (м)іністерство (з)акордонних справ (у)країни, (у)правління

(в)нутрішніх (с)прав (к)иївського (м)іськвиконкому, (с)пілка (о)фіцерів (у)країни, (б)удинок (у)чителя.

Вправа 4. Запишіть, розкриваючи дужки.

(п)резидент (у)країни, (г)енеральний (п)рокурор (у)країни, (з)аслужений (у)читель, (г)енеральний (к)онструктор, (п)резидент (ф)ранції, (д)октор (п)едагогічних (н)аук, (ч)лен-(к)ореспондент НАН (у)країни, (г)олова (р)ади (н)аціональностей, (г)енерал-(л)ейтенант, (з)аслужений (д)іяч (м)истецтв, (м)аршал (а)віації, (а)дмірал (ф)лоту, (п)редставник (п)резидента (у)країни у (л)уганській (о)бласті, (п)осол США в (у)країні, (с)тарший (н)ауковий (с)півробітник (і)нституту (м)овознавства НАН (у)країни.

Вправа 5. Правильно напишіть слова і словосполучення з великої або малої літери, обґрунтуйте написання.

(к)онституційний (с)уд (у)країни, (а)ндріївський (у)звіз, (л)ауреат (д)ержавної премії імені Тараса Шевченка, (м)уза, (д)ід-(м)ороз, (д)охристиянська (д)оба, (р)еспубліка (м)олдова, (а)соціація міст (у)країни, (м)іжнародний (б)лагодійний (ф)онд конкурсу В. Горовиця, (п)апа (р)имський, (р)имський(п)апа, (є)пископ, (р)ектор (к)иївського (у)ніверситету, (р)осіянин, (п)рокурор, (п)резидент України, (г)еркулес, (і)ссик-(к)уль, (м)итрополит, (а)нгел, (б)огородиця, (і)сус (х)ристос, (н)ародний (а)ртист України, (а)рхангел (м)ихаїл, (р)обінзон, (м)іністр (о)світи і (н)ауки України, (а)кадемік ВШ України, (г)олова профкому, (к)обзар, (д)епутат (в)ерховної (р)ади, (д)і (в)ітторіо, (д)'(а)ламбер, (д)е (г)олль, (к)аменяр, (ч)ервона (ш)апочка, (у)країнська (с)оціал-(д)емократична (п)артія, (ч)атир-(д)аг, (в)улиця (г)енерала (п)отапова, (м)іністерство (к)ультури (у)країни, (з)ал (з)асідань (в)ерховної (р)ади (у)країни, (м)істо (ж)овті (в)оди, (п)енсільванія- (а)веню.

Вправа 6. Усі слова в назвах пишуться з великої літери в рядку

А. (к)оралові (р)ифи, (п)еревал (с)ен-(б)ернар, (п)алац (с)порту, (п)ланетарна (т)уманність

Б. (п)івнічна (а)мерика, (с)ейм (п)ольської (р)еспубліки, (с)татут ООН, (д)ень (п)еремоги

В. (т)ургенєвські (г)ерої, (б)роварський (р)айон, (з)олоті
(в)орота, (д)ев'ята (с)имфонія (б)етховена

Г. (с)вітовий (о)кеан, (г)енеральний (с)екретар ООН, (п)резидент
(у)країни, (г)олова (в)ерховної (р)ади (у)країни

Ґ. (з)аслужений (д)іяч (м)истецтв, (н)ародний (а)ртист
(у)країни, (п)резидент (с)получених (ш)татів (а)мерики, (п)рем'єр-
(м)іністр (к)анади

Тема 20. Правила переносу слів

Слова в українській мові переносимо за складами. При цьому треба пам'ятати, що при переносі: 1. Дж і дз не розриваємо тоді, коли вони належать до однієї частини слова. - Але: сполучення літер дж і дз розриваємо, коли вони належать до різних частин слова. 2. Початкову літеру від корня не відриваємо. 3. Односкладовий префікс не розриваємо. 4. Одну літеру в попередньому рядку не залишаємо і в наступний не переносимо. 5. Розриваємо подвоєні приголосні в результаті збігу. - Але: якщо подвоєння відбувається в результаті подовження приголосного, то маємо два види переносу. 6. Не можна переносити ініціальні аббревіатури. 7. Буква й завжди залишається в попередньому складі. 8. Початкову літеру 2-ої частини слова не відриваємо.	до-ро-га, річ-ка, книж-ка си-джу, дзві-нок, про-дзве-ні-ти під-живити, над-зви-чай-ний від-святкувати, піді-пхнути роз-бити, під-вести авіа-ція, ін-фор-ма-ція без-зубий, стін-ний жит-тя або жи-ття, ООН, НАТО, СРСР край-ній, свій-ський багато-гранний, дво-складовий
--	--

9. М'який знак і апостроф залишається з попередньою літерою.	кіль-це, низь-ко, під'-їхати, Лук'-ян
10. ьо, йо не розриваємо.	сьо-годні, дьо-готь, буль-йон, ма-йор
1. Не можна переносити в наступний рядок прізвища, а ініціали чи інші скорочення залишати в попередньому рядку.	І. П. Котляревський, доц. Кравченко (можна переносити доцент Кравченко)
2. Не можна розривати скорочення від цифр, яких вони стосуються.	10 м, 100 дм, 5 т
3. Не можна відривати закінчення, приєднане дефісом, від цифри.	1906-ому, 7-им
4. Не можна переносити умовні скорочення.	вид-во, ф-т
5. З усіх розділових знаків в наступний рядок можна переносити тільки тире і писати його один раз.	клени, дуби, липи /поле/ - це листяні дерева

Вправа 1. Перепишіть слова і позначте рисою всі можливі переноси у нижчеподаних словах. Які є застереження до основного правила переносу частин слова?

Ходжу, підприємство, юнацький, Альохін, прослужити, нежданий, відзначений, сходження, підземний, вібрування, саджанці, синька, покладати, зів'ялий, відновлений, аеропорт, аграрний, менеджмент, відшкодування, зустріч, проблемний, бруто, авіація, розірваний, навчений, щохвилини, виробництво, навстіж, їжджу, застелити, маркетинг, призвати, раджусь, відробити, підживлення, кукурудза, підзеленити, зруйнований, піджак, подзьобаний, надзвичайний, іони, іонний, надто, анітрохи, заощаджений, зекономлений, представництво, аудиторія, транспортний, застосування, Дніпро, вдосвіта, словник, щоправда, таксаційний.

Вправа 2. Випишіть слова у три колонки: 1) ті, які не можна переносити; 2) ті, при переносі яких можна залишати дві перші букви; 3) ті, при переносі яких можна залишати три перші букви. Якщо у слові можливі два варіанти переносу, запишіть його в різні колонки.

Держава, пільги, юнацький, бухгалтерія, якість, нам'яти, сигнальний, денний, безіменний, розорати, надісланий, мною, поглиблений, курс, отожд, наскрізний, відбутися, постійний, уцент, підвищення, розв'язує, якийсь, дозволити, розклад, сенсаційний, бур'ян, гудзик, зв'язаний, майно, гайок, гайка, зайшов, денний, майор, синька, життя, оса, щоб, мовби, тобто, щасливий, навропростець, оазис, підзвітний, альбатрос, об'єктив, тестувати, крамниця, відтворення, наслідувати, позбавити, наступати, задзичжати, яничар, інструмент, інфраструктура.

Вправа 3. У якому рядку усі слова поділено на склади для переносу правильно?

- А. май-ка лій-ка га-йка
- Б. чай-ка дзьо-бик коль-оровий
- В. майо-рить польо-вий кукуру-дза
- Г. бой-овий, юри-ст, за-кон

Вправа 4. У якому із запропонованих слів немає помилки при поділі на склади для переносу?

- А. лата-ття
- Б. пасль-он
- В. май-ка
- Г. бур -'ян

Вправа 5. У якому рядку усі слова не можна переносити з рядка в рядок ?

- А. Оля Іван літо дзьоб
- Б. Яна пень олія дід
- В. жук день олійка лин
- Г. юрист, право, закон

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити / за заг. ред. Олександри Сербенської: навч. посібн. 3-тє вид., доп. і переробл. Львів : Апріорі, 2017. 304 с.
2. Антонюк Т. М. Українська мова : навчальний посібник для студентів ВНЗ I-II рівнів акредитації / Т. М. Антонюк, О. С. Стрижаківська, А. М. Авдіковська. Чернівці : ДрукАрт, 2014. 344 с.
3. Антонюк Т. М., Борис Л. М., Стрижаківська О. С. Українська мова (за професійним спрямуванням): навчальний посібник для студентів ВНЗ I-II р. а. Чернівці : Місто, 2010. 252 с.
4. Артикуца Н. В. Мова права та юридична термінологія. Київ : Стилос, 2012. 200 с.
5. Бабич Н. Д. Культура фахового мовлення: навч. посіб. Чернівці : Книги-XXI, 2013. 556 с.
6. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. Київ : Видавничий центр «Академія». 2012. 207 с.
7. Бесяк О. М. Діяльнісний підхід до розвитку комунікативних якостей мовлення. Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського. 2011. № 11-12. С. 76–81.
8. Бондаренко Н., Скрипець Н. Диктант як ефективний прийом навчання правопису. Дивослово. 2014. № 2. С. 2–6.
9. Видайчук Т. Витоки формування правописної компетенції та українського правопису. Українська мова і література в школі. 2012. № 3. С. 57–59.
10. Волкова Н. П., Бикова В. О. Технології аналізу ситуацій у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців. Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки. 2017. № 2 (14). С. 137–147.
11. Волкотруб Г. Й. Стилїстика ділової мови: навч. посіб. Київ : МАУП, 2002. 208 с.
12. Городенська К. Г., Кочукова Н. І., Куцак Г. М. Довідник з української мови (найновіші рекомендації). Київ; Слов'янськ : Видавництво «Друкарський двір», 2015. 156 с.
13. Городенська К. Українське слово у вимірах сьогодення / Інститут української мови НАН України. Київ : КММ, 2014. 124 с.
14. Горошкіна О. М., Груба Т. Л., Попова Л. О. Формування правописної компетентності учнів. Харків : Вид. група «Основа», 2016. 171 с.

15. Громик Ю. В. Український правопис : навчальний посібник. Київ : ЦУЛ, 2013. 140 с.
16. Гуревич Р. С. Використання сучасних технологій навчання у ВНЗ. Теорія і практика управління соціальними системами. 2014. № 2. С. 3–10.
17. Грещук В. В. Стилїстика української мови: короткий словник термінів. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2012. 44 с.
18. Данильчук Д. Український правопис: роздоріжжя і дороговкази. Київ : Либідь, 2013. 224 с.
19. Дідук-Ступ'як Г. І. Філософсько-методологічні орієнтири лінгвометодичної технології «Інтерація різнотипових підходів» до вивчення української мови. Теоретико-практичні аспекти сучасних лінгвістичних та лінгводидактичних парадигм: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції: зб. наук. пр. Острог : Вид-во НУ «Острозька академія», 2012. С. 80–86.
20. Єгорова Т. Д. Практичний курс української мови: навч. посіб. Вид. 3-тє, переробл. і випр. Київ : НАДУ при Президентові України, 2014. 124 с.
21. Жила Т. Орфографія та пунктуація: навчально-методичний посібник. Умань : ВПЦ «Візаві», 2018. 101 с.
22. Заболотний В. В., Заболотний О. В. Культура мовлення працівників органів державної влади та органів місцевого самоврядування: довідник-порадник на щодень. Київ : Літера ЛТД, 2012. 224 с.
23. Законотворча діяльність: Словник термінів і понять / За ред. акад. НАН України В. М. Литвина. Київ : Парламентське видавництво, 2012. 304 с.
24. Зикун Н. І., Зайцева І. В., Калита О. П., Скуратівська Г. В., Павлова А. К. Українська мова у професійному спілкуванні юристів : навчальний посібник. Ірпінь : Видавничо-інформаційний центр Університету ДФС України, 2018. 349 с.
25. Кабиш О. О. Українська мова в судово-процесуальній сфері : навч.-практ. посіб. Київ : Алерта, 2019. 110 с.
26. Колібаба Л., Фурса В. Словник дієслівного керування. Київ : Либідь, 2017. 656 с.
27. Криськів М. Практичні заняття з української мови для студентів юридичних спеціальностей. Київ : Богдан, 2010. 96 с.
28. Куйбіда Р., Сироїд О. Посібник із написання судових рішень. Київ : «Дрім Арт», 2013. 224 с.

29. Михайленко В. М. Теорія твору й тексту: навч. посібник. Київ: Паливода А. В., 2013. 256 с.
30. Мова української юриспруденції : навч. посіб. / В. М. Пивоваров, О. М. Єрахторіна, О. А. Лисенко та ін. Харків : Право, 2020. 330 с.
31. Плотницька І. М. Ділова українська мова в державному управлінні: навч. посіб. 3-тє вид., стер. Київ : НАДУ, 2011. 168 с.
32. Плотницька І. М. Ділова українська мова: навч. посіб. Київ : Центр навч. літ-ри, 2011. 266 с.
33. Посібник з написання судових рішень у цивільному і кримінальному
34. Редько Є. О. Український правопис (коментар до нової редакції). Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2019. 56 с.
35. Середницька А. Я., Куньч З. Й. Українська мова за професійним спрямуванням : навч. посіб. / за ред. канд. філол. наук Г. Л. Возняка. 3-тє вид., виправл. і допов. Київ : Знання, 2012. 215 с.
36. Стратулат Н. В., Проценко Г. П. Говори і пиши правильно. Київ, 2020. 127 с.
37. Тріщук О. В. Посібник з українського правопису для фахівців видавничо-поліграфічної галузі : навч. посіб. / О. В. Тріщук, Н. М. Фіголь ; відп. ред. О. М. Левчук. 2-е вид., перероб. та доп. Київ : НТУУ «КПІ», 2016. 161 с.
38. Українська мова (за правознавчим спрямуванням): навчальний посібник / О. А. Лисенко, В. М. Пивоваров, Л. М. Сідак та ін. Харків : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2014. 340 с.
39. Українська мова (за професійним спрямуванням)» / Г. Л. Вознюк, С. З. Булик-Верхола, І. П. Василичин, М. В. Гнатюк, І. Б. Ментинська, І. Д. Шмілик. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2022. 324 с.
40. Українська мова без помилок. Говоримо і пишемо правильно. Сучасний довідник з урахуванням останніх змін у правописі і мовленні / укл. О. М. Журенко. Харків : Книжковий клуб : «Клуб Сімейного Дозвілля, 2015. 512 с.
41. Український правопис / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні, Ін-т української мови. Київ : Наукова думка, 2019. 282 с.
42. Фаріон І. Д. Мовна норма: знищення, пошук, віднова (культура мовлення публічних людей): монографія. Вид. 3-тє, доп. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2013. 332 с.

43. Шевчук С. В. Українська мова для державних службовців: курс для підготовки до атестації. Київ : Алерта, 2017. 478 с.
44. Шевчук С. В., Кабиш О. О. Практикум з української мови: робочий зошит. Навчальний посібник для студентів навчальних закладів. Київ : Алерта, 2020. 96 с.
45. Шевчук С. В., Кабиш О. О., Клименко І. В. Сучасна українська літературна мова: навч. посіб. Вид. 2-ге, стереотипне. Київ : Алерта, 2017. 544 с.
46. Шевчук С., Виноградова Ю., Глушик С., Дияк О., Лобода Т. Український правопис. Нова редакція. Київ : Алерта, 2020. 118 с.
47. Шемшученко Ю. С. Великий енциклопедичний юридичний словник. Київ : Юридична думка, 2012. 1020 с.
48. Шульжук Н. В. Практикум з правопису української мови: навчально-методичний посібник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. Рівне – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2013. 396 с.
49. Ющук І. П. Практикум з правопису і граматики української мови. Київ : Освіта, 2012. 270 с.
50. Янковська Г. В. Українська мова для юристів: навч. посіб. Київ: КНТ, 2011. 392 с.

Навчальне видання

Н. М. ШАПОВАЛЕНКО

ПИШЕМО ПРАВИЛЬНО

**Навчальний посібник
для студентів спеціальностей
«Правоохоронна діяльність», «Право»
денної і заочної форм навчання
освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр»**

Підписано до друку 30.08.2023. Формат 60х90/16. Папір офсетний.
Гарнітура «Times New Roman» Друк цифровий. Ум. друк .арк. 4,15
Видавництво ОДУВС
м. Одеса, вул. Успенська, 1
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3507 від 25.06.2009 р.